

Nr 61

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statsbidrag till lärarbostäder m. m.; given Stockholms slott den 26 februari 1960.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

Mot bakgrunden av 1956 års riksdagsbeslut om upphävande av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare framlägges förslag om statsbidrag i vissa fall för anskaffande av bostäder åt lärare inom det obligatoriska skolväsendet. Detta bidrag avses, såvitt gäller ansökningar inkomna från och med den 1 mars 1960, skola ersätta nuvarande statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare.

Vidare föreslås, att den av riksdagen i princip beslutade avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare inledes den 1 oktober 1960. Vissa övergångsordningar föreslås skola gälla under en femårsperiod. Tjänstebostäderna för nomadlärare och organister föreslås skola avvecklas samtidigt och i samma ordning.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1960.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, NORDLANDER.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, följande.

Vid anmälan i årets statsverksproposition (åttonde huvudtiteln, punkt 220) av anslaget till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag till tjänstebostäder anförde jag, att ett av lärarbostadsutredningen avgivet betänkande med förslag angående statsbidrag till anskaffande av bostäder för lärare vid det obligatoriska skolväsendet hade remissbehandlats men att jag, då vissa kompletterande förslag rörande övergångsanordningar inte avgivits förrän under senhösten 1959, ej var beredd att i det sammanhanget taga slutlig ställning till förslagen.

Sedan beredningen av dessa frågor numera avslutats, anhåller jag att få närmare redogöra för desamma.

I. Inledning

Vid 1956 års riksdag fattades principbeslut om avskaffande av tjänstebostadssystemet för bland annat folkskolans lärare (Prop. 1956: 116; SU 118; Rskr 271). Riksdagen fann det emellertid angeläget understryka chefens för civildepartementet uttalande, att avvecklingen av ifrågavarande tjänstebostadstvång borde ske successivt under en längre tid än som kunde ifrågakomma beträffande andra tjänstebostäder. Liksom departementschefen förutsatte även riksdagen, att frågan om konstruktionen av ett eventuellt framtida statsbidrag till lärarbostäder bleve föremål för närmare utredning.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 4 oktober 1956 sakkunniga för att utreda frågan om statsbidrag till lärarbostäder inom folkskoleväsendet och därmed sam-

manhängande spörsmål. De sakkunniga¹ antog benämningen *lärarbostadsutredningen*.

Utredningen har i november 1958 avlämnat betänkandet »Statsbidrag till lärarbostäder» (SOU 1958: 46). Häröver har *infordrade utlåtanden* avgivits av skolöverstyrelsen efter hörande av länskolnämnderna och ett antal kommuner, vidare av samtliga länsstyrelser, statskontoret, riksräkenskapsverket, bostadsstyrelsen, statistiska centralbyrån och statens bostadsnämnd, varjämte *yttranden* avgivits av Svenska landskommunernas förbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Enligt direktiven för lärarbostadsutredningen borde utredningsarbetet bedrivas i kontakt med *1952 års tjänstebostadsutredning*, som hade att framlägga förslag bland annat beträffande de särskilda övergångsordningar, som direkt påkallades av den framtida successiva avvecklingen av det nuvarande tjänstebostadssystemet. En samordning av de båda utredningarnas resultat borde möjliggöras.

I en den 23 november 1959 till chefen för civildepartementet överlämnad vördsam promemoria med förslag till bestämmelser om tjänstebostäder har tjänstebostadsutredningen bland annat avgivit förslag till erforderliga övergångsordningar i samband med avvecklingen av tjänstebostäderna för folkskolans lärare m. fl. Nämnda promemoria har varit föremål för vederbörligt remissförfarande, varvid yttranden avgivits av, bland andra, statskontoret, skolöverstyrelsen, statens bostadsnämnd samt TCO, vilka berört de speciella frågor, som är av intresse i detta sammanhang.

Jag anhåller att nu närmare få redogöra för lärarbostadsutredningens förslag och därmed sammanhängande spörsmål.

II. Statsbidrag till lärarbostäder

A. Nuvarande förhållanden

De nu utgående statsbidragen till tjänstebostäder för folkskolans lärare måste ses mot bakgrunden av den skyldighet, som enligt *211 § folkskolestadgan* åligger kommun att tillhandahålla tjänstebostad åt dessa lärare. Kommun är undantagen från denna skyldighet endast i de fall, där skola är belägen i ort, vilken upptagits i de särskilda tätortsförteckningar, som för en tid av fem år i taget fastställes av länsstyrelsen.

Mot denna kommunens skyldighet svarar en i *26 § avlöningsreglementet*

¹ Kanslirådet Edvard Reuterswärd, ordförande, samt ledamöterna av riksdagens andra kammare, agronomen Nils Agerberg, lantbrukaren Sven Antby, f. d. skogsarbetaren Lars Jonsson i Haverö och lantbrukaren Gunnar Larsson i Luttra.

för folkskolan stadgad skyldighet för lärare att mottaga anvisad tjänstebostad samt att å lönen vidkännas hyresavdrag för bostaden.

I *boställsordning för folkskolans lärare* (SFS 1946: 883 med däri vidtagna ändringar) har meddelats bestämmelser om tjänstebostads beskaffenhet, lägenhetsyta m. m. samt om hyresavdragets storlek, klassificering av bostäder m. m. Beträffande lägenhetsytan är föreskrivet, att tjänstebostad skall omfatta för ordinarie folkskollärare en sammanlagd lägenhetsyta av omkring 90 m², lämpligt fördelad på minst tre rum och kök, samt för annan lärare en sammanlagd lägenhetsyta av omkring 60 m², lämpligt fördelad på minst två rum och kök. Med lägenhetsyta förstås här bostadens totala yta således med inräknande av plats, som upptages av kapprum, skafferi, garderober, badrum och vattenklosett. I lägenhetsytan inräknas ej innerväggar och murstockar och ej heller utrymme å vind, i källare eller i uthus.

Hyresavdraget varierar med hänsyn till ortens hyresgrupp. Bestämmelser om hyresgrupperingen har utfärdats i *kungörelsen 1951: 798* (ändrad 1954: 677).

Nu gällande statsbidragsbestämmelser återfinnes i *kungörelsen 1946: 887* (ändrad 1952: 600 och 1955: 501). Enligt denna kungörelse, som trädde i kraft den 1 juli 1947, utgår byggnadsbidrag till kommunen vid nybyggnad av tjänstebostad och vid inredande av tjänstebostad i inköpt eller annorledes förvärvad byggnad samt vid om- eller tillbyggnad eller mera omfattande ändringsarbeten å vid kungörelsens ikraftträdande befintlig tjänstebostad. Enligt beslut av 1955 års riksdag har byggnadsbidraget till nybyggd eller nyinredd tjänstebostad höjts från 18 000 till 20 000 kronor för tjänstebostad för ordinarie folkskollärare och från 12 000 till 14 000 kronor för tjänstebostad för annan lärare. Statsbidraget må dock ej överstiga 50 procent — tidigare 40 procent — av byggnadskostnaderna. Om bostaden uppföres å ort, som är hänförd till hyresgrupp 1, utgår härutöver särskilt tilläggsbidrag med 4 000 kronor för tjänstebostad för ordinarie folkskollärare och 2 000 kronor för tjänstebostad för annan lärare. Byggnadsbidrag till om- och tillbyggnad och till ändringsarbeten utgår med 25 procent av för varje särskilt fall med hänsyn till de beräknade kostnaderna fastställt belopp. Utbetalning av byggnadsbidrag sker först sedan byggnadsarbetet utförts och avsynats samt godkänts. Avsyning förrättas av läns skolnämnden och en av länsstyrelsen förordnad byggnadsakkunnig person i närvaro av ombud för skolstyrelsen. Beslut om byggnadsarbetenas godkännande meddelas av länsstyrelsen.

För att de kommuner, som kort före den nuvarande statsbidragskungörelsens ikraftträdande för viss minimikostnad verkställt ny- eller ombyggnad av tjänstebostäder, icke skulle komma i ett sämre läge, då tidigare utgående årliga tjänstebostadsbidrag indrogs, inrymdes i kungörelsen bestämmelser om s. k. övergångsbidrag, som skulle utgå med ett årligt belopp under tjugo år efter den verkställda byggnadsåtgärden.

B. Lärarbostadsutredningens förslag jämte remissyttranden

1. Bidragsgivningens omfattning

När lärarbostadsutredningen försökt bestämma i vilka fall behov av statsbidrag i framtiden kan anses föreligga, har utredningen tagit till utgångspunkt några i utredningsdirektiven angivna situationer, där statsbidrag kunde tänkas komma i fråga. Hit hörde för det första de fall, där *uppförande av bostad på viss skolort icke kunde anses falla inom vad som normalt omfattades av kommunens åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen*, men där kommunen likväl måste medverka till bostadsfrågans lösande för lärarpersonalen för att skolväsendet skulle kunna upprätthållas. Som exempel pekades på sådana fall, där läraren måste beredas bostad vid skolor på avlägset belägna eller eljest isolerade orter. För det andra angavs, att det på vissa orter torde vara *svårt att uppnå den hyresättning, som kunde betingas av kommunens produktionskostnader*. Slutligen underströks vikten av att frågan om ett statsbidrags skälighet bedömdes jämväl med beaktande av att avvecklingen av tjänstebostadsskyldigheten och av det därmed sammanhängande statsbidragssystemet icke i och för sig finge verka som ett påtryckningsmedel för *indragning av bygdeskolor* i större omfattning än som betingades av en förnuftig rationalisering av skolväsendet på landsbygden.

Utredningen finner, att bland annat tillkomsten av lagen den 10 juli 1947 (nr 523) om kommunala åtgärder till bostadsförsörjningens främjande i förening med de av 1949 års riksdag beslutade ändringarna i expropriationslagen, vilka syftade till att underlätta för kommunerna att föra en aktiv markpolitik inom tätbebyggelseområden, har resulterat i så kraftigt stegrade insatser från kommunernas sida på detta område, att man är berättigad att säga, att det numera ter sig som en naturlig uppgift för dem att så långt möjligt förhjälpa invånarna till goda bostäder. Det torde dock i allmänhet icke kunna förutsättas, att en kommuns insatser på detta område skall utan särskilt ekonomiskt stöd sträcka sig längre än att den medverkar till uppförande av bostäder å orter, där åtminstone en viss hyresmarknad föreligger.

I den mån hyresmarknad kan sägas föreligga för bostäder av den ungefärliga storlek, varom nu är fråga, anser utredningen också utsikterna för en kommun att få ut full hyra vara rätt goda, vare sig bostaden upplåtes åt lärare eller åt annan. Är det återigen fråga om bostad å ort, där hyresmarknad icke kan sägas föreligga, torde det möta svårigheter att hyra ut den till annan än lärare och — om detta skulle lyckas — torde det i vart fall som regel vara omöjligt att få ut full hyra. När utredningen här talar om full hyra åsyftas den årskostnad, som skulle uppstå vid finansiering av bostaden

med statligt egnahemslån. En kommun torde nämligen under alla omständigheter kunna påräkna det statliga stöd, som innefattas i dylikt lån.

En sådan situation, att en kommun ställes inför valet att uppföra lärarbostad vid en bygdeskola eller att draga in skolan och centralisera undervisningen till en ort, där lärarfrågan kan lösas utan att kommunen behöver bygga bostad, kan enligt utredningens uppfattning tänkas uppstå endast på den rena landsbygden, där befolkningsunderlaget för en skola är så begränsat, att det ingalunda är alldeles självklart att skolan skall upprätthållas, utan där hänsyn till befolkningens önskemål och barnens bekvämlighet städse måste vägas mot kommunens kostnader för skolans upprätthållande.

Utredningens överväganden leder den till uppfattningen, att beträffande lärarbostäder på den rena landsbygden eller i mindre tätortsbildningar, där egentlig hyresmarknad saknas, kommunen bör kunna påräkna kompensation för den risk den löper att icke få lärarbostaden uthyrd eller att få den uthyrd till underpris.

Utredningen avvisar tanken på en prövning från fall till fall av statsbidragsbehovet. För ernående av så likformiga bedömningsgrunder som möjligt borde bidragsprövningen då ligga hos Kungl. Maj:t eller möjligen skolöverstyrelsen. Det säger sig emellertid självt, att det även vid en noggrann individualprövning måste vara vanskligt att träffa alldeles riktiga och rättvisa avgöranden. Då det vidare anses bli fråga om ett icke helt obetydligt antal ärenden, skulle en prövning från fall till fall medföra ett administrativt arbete av en omfattning, som knappast står i rimligt förhållande till ärendenas vikt. Man bör enligt utredningens uppfattning icke heller förbise, att det måste vara ett intresse för kommunerna att så långt möjligt på förhand veta, huruvida statsbidrag kan påräknas eller ej.

Enligt utredningens mening bör därför eftersträvas ett system, som medger bidrag efter vissa generella grunder.

Såsom av det föregående framgått förordar utredningen, att statsbidrag får utgå till anskaffande av lärarbostäder på den rena landsbygden men också i vissa mindre tätorter. Problemet blir då framför allt hur dessa senare skall avgränsas. Utredningen anför härom följande.

Tätortsbegreppet är icke helt entydigt. Man talar dels om administrativa tätorter, varmed avses städer, köpingar och municipalsamhällen, dels om icke-administrativa tätorter, som utgöres av andra områden med tätbebyggelse.

Vid folkräkningarna har man alltsedan år 1890 sökt inhämta uppgifter om folkmängden i alla tätortsbildningar i riket. I statistiska centralbyråns publikation »Folkräkningen den 31 december 1950», del I, redogöres å sid. 31 f. för de principer, som därvid legat till grund för bestämningen av tätortsbegreppet. Sedan år 1930 har man krävt ett invånarantal av minst 200 inom det tätbebyggda området, för att en ort skall räknas som tätort. Vid 1950 års folkräkning har vid tätorternas avgränsning tillämpats änd-

rade grunder, så att denna genomgående skett efter den faktiska bebyggelsen och icke efter administrativa gränser. Inom en stads, en köpings eller ett municipalsamhälles gränser kan således finnas flera separata tätorter, och en tätort kan sträcka sig utanför ett dylikt administrativt områdes gränser.

Utredningen anser, att städer och köpingar i deras helhet bör vara uteslutna från möjligheten att erhålla statsbidrag. I administrativa tätorter av detta slag torde man nämligen kunna räkna med kommunala initiativ på bostadsförsörjningens område, och deras ekonomiska underlag och struktur med avseende å bostadsbebyggelse och kommunikationer torde vara av den art, att man här icke kan tala om något allvarligt risktagande ens då det gäller uppförande av lärarbostäder vid skolor i glesbygd inom kommungränserna.

Utredningen har däremot icke funnit samma synpunkter göra sig gällande med avseende å municipalsamhällena. Förekomsten av dylika varierar mycket starkt från län till län. Talrikast finner man dem i Göteborgs och Bohus län, bland fiskelägena på öarna. Och just de bohusländska ösamhällenas speciella byggnadsstruktur med nästan uteslutande enfamiljshus, deras höga byggnadskostnader och isolerade läge, som medför särskilda svårigheter för lärarrekruteringen, gör statsbidrag till dessa orter från många synpunkter motiverat. Även det förhållandet, att municipalsamhällena är stadda i avveckling, synes tala för att de i fråga om rätt till statsbidrag bör bedömas på samma sätt som tätorter av icke-administrativ natur.

I fråga om dessa sistnämnda orter har utredningen funnit det vara mest praktiskt att direkt anknyta till den indelning, som gjorts vid redovisningen av 1950 års folkräkning. De därvid i del I, tabell 12, länsvis sammanställda förteckningarna över tätorter med minst 200 invånare liksom motsvarande sammanställningar från kommande folkräkningar kan då utnyttjas vid statsbidragsärendenas behandling.

Utredningen är böjd för att låta gränsen för statsbidrag dragas vid invånarantalet 200 och sålunda anse de skolorter, som ej finns upptagna i folkräkningarnas förteckningar över tätorter, som statsbidragsberättigade, medan övriga orter i princip skulle vara uteslutna från statsbidrag. I den bidragsberättigade gruppen inrymmes då — förutom den rena landsbygden — även en del mindre orter med tätbebyggelse, t. ex. vissa kyrkbyar och stationssamhällen. Utredningen är medveten om att det med en dylik regel kan inträffa, att i ett eller annat fall statsbidrag kommer att utgå, ehuru de av utredningen angivna förutsättningarna härför knappast kan anses föreligga. Det torde emellertid röra sig endast om undantagsfall, och värdet av en enkel och schematisk regel synes väga tyngre än intresset av att ernå en absolut garanti för att statsbidrag utgår endast där ett klart styrkt behov är för handen. Vid den föreslagna gränsdragningen kan prövningsförfarandet beträffande statsbidragen i dessa fall inskränkas till frågan om behov av en ny lärarbostad verkligen föreligger från skolorganisations synpunkt och med hänsyn till beskaffenheten av eventuellt befintlig lärarbostad på orten.

Givetvis föreligger även en viss risk, att man genom gränsdragning vid ett visst invånarantal utestänger kommuner från statsbidrag i sådana fall, där förhållandena på en ort väl kunde motivera ett dylikt. Utredningen har sålunda funnit exempel på samhällen, som har mer och ibland betydligt mer än 200 invånare, men som har en sådan bebyggelsekaraktär (så gott som

uteslutande enfamiljshus) och ett så isolerat läge i förening med höga byggnadskostnader, att man ej normalt bör räkna med att kommunen utan särskilt stöd där uppför bostäder för lärare med hänsyn till de ekonomiska risker, detta skulle innebära. Som exempel kan pekas på vissa ö- och skärgårdssamhällen samt stora jordbruksbyar i Norrland.

En annan omständighet, som kan motivera statsbidrag även till lärarbostad i en tätort, är exempelvis om en kommun har att bära osedvanligt stora kostnader för sitt skolväsen. Vidare bör hänsyn kunna tagas till om kommunen har särskilt lågt skatteunderlag eller hög utdebitering. Dess allmänna ekonomiska ställning vid tidpunkten i fråga kan således vara sådan, att även en så relativt begränsad investering som uppförandet av en lärarbostad kan förefalla oskäligt tyngande för kommunen.

För att bereda möjlighet till statsbidrag i sådana speciella fall, som här antytts, anser utredningen, att huvudregeln, att statsbidrag skall kunna utgå till lärarbostäder på orter med mindre än 200 invånare, bör kompletteras med en bestämmelse, att statsbidrag skall kunna i särskilda fall utgå även då fråga är om bostäder å orter, som upptagits i folkräkningens förteckning över tätorter med minst 200 invånare. Denna undantagsmöjlighet bör tillämpas med stor återhållsamhet. Vidare bör en absolut övre gräns dragas vid 500 invånare. När det gäller orter med minst 500 invånare, torde man nämligen kunna räkna med att en viss hyresmarknad finns, varför en kommun knappast löper någon ekonomisk risk genom att anordna en lärarbostad på orten. Det må här erinras om att, när i 1950 års folkräkning tätorter med minst 500 invånare redovisades i en särskild grupp, detta motiverades just med intresset av att särskilja »de större, mera stadslänkande samhällena» från småorter, som saknar citybildning i egentlig mening.

Vid beräkningen av en Orts invånarantal bör senast redovisade folkräkning åga vitsord, även om förändringar i tätorternas befolkningstal ägt rum, sedan siffermaterialet publicerats.

Slutligen skall i detta sammanhang behandlas frågan, i vilken mån närheten till en tätort skall inverka på möjligheterna att erhålla statsbidrag.

För närvarande gäller, att skolort i vissa fall kan uppföras på tätortsförteckning enligt 211 § folkskolestadgan, även om den är belägen utanför tätorten. I överensstämmelse med vad statsutskottet anförde i sitt utlåtande 1955: 113 (s. 39) gäller såsom allmän norm, att skolort, belägen inom fyra kilometers avstånd farbar väg från tätorts gräns, bör upptagas på förteckningen. I de fall då kommunikationsförhållandena prövas vara direkt olämpliga för läraren och dennes tjänstgöringsförhållanden bör avståndet dock icke skäligen utsträckas utöver två kilometer, men då de är särskilt lämpliga, bör det kunna utsträckas utöver fyra kilometer.

För att undvika återkommande resonemang om huruvida en skolort skall hänföras till en närbelägen tätort eller ej — förordar utredningen en mera schablonmässig gränsdragning än den nuvarande och föreslår, att skolor inom ett visst bestämt avstånd — fyra kilometer — från tätbebyggelsens gräns hänföres till tätorten, medan skolor utanför detta avstånd icke skall räknas såsom hörande till tätorten. Avståndet till stads eller köpings administrativa gränser bör härvidlag icke påverka bedömningen utan hänsyn skall tagas endast till den faktiska tätbebyggelsens gränser vid tidpunkten för statsbidragsprövningen.

Utredningen anser icke, att statsbidrag i fortsättningen skall utgå vid om- eller tillbyggnad av lärarbostad. Då kommun inköper en byggnad och

ändrar den till lärarbostad, bör dock liksom nu statsbidrag till kostnaderna för inköpet och ombyggnaden utgå såsom vid nybyggnad.

Sammanfattningsvis skulle enligt utredningens förslag följande principer gälla för möjligheten att erhålla statsbidrag till lärarbostäder.

1) Statsbidrag utgår till anskaffande av lärarbostad vid skola å ort, som icke upptagits i senast publicerade folkräknings förteckningar över tätorter med minst 200 invånare. Statsbidragsprövningen avser här endast frågan, om det med hänsyn till skolväsendets rationella ordnande är lämpligt att anskaffa bostaden samt om det icke för ifrågavarande lärare redan finnes lärarbostad, som är acceptabel eller som genom ombyggnad för rimlig kostnad kan sättas i godtagbart skick.

2) I särskilda fall må undantagsvis statsbidrag kunna utgå till anskaffande av lärarbostad vid skola jämväl å i nyssnämnda förteckningar upptagen skolort med minst 200 och mindre än 500 invånare.

3) Statsbidrag må dock ej utgå till anskaffande av lärarbostad vid skola, belägen inom stads eller köpings administrativa område eller på högst fyra kilometers avstånd från stads eller köpings tätbebyggda område.

4) Finnes eljest ort med minst 200 invånare inom ett avstånd av högst fyra kilometer — farbar väg — från skolan, skall med avseende å rätten till statsbidrag anses, som om skolan vore belägen å nämnda ort.

Remissmyndigheterna uppehåller sig mera allmänt endast vid frågorna om behovet av statsbidrag till lärarbostäder och systemet för ett sådant bidrag. Vad utredningen anfört om *behovet* för framtiden av ett statsbidrag till lärarbostäder vid skolor på landsbygden och i vissa mindre tätorter understrykes av *länsstyrelserna i Uppsala, Kalmar, Gotlands och Norrbottens län* och lämnas utan erinran av *länsstyrelsen i Kopparbergs län*. *Länsstyrelsen i Örebro län* finner ett statsbidrag till kommuner på landsbygden motiverat och *länsstyrelsen i Kronobergs län* anser det föreligga ett oavvisligt behov av fortsatt statsbidragsgivning och anledning att iakttaga viss försiktighet i fråga om inskränkningar i nuvarande möjligheter att erhålla statsbidrag. *Samtliga länskolnämnder* har tillstyrkt förslaget om statsbidrag till lärarbostäder vid en avveckling av det nuvarande tjänstebostads- och statsbidragssystemet.

Skolöverstyrelsen anför, att man numera synes ha kommit till insikt om att det ännu ej låter sig göra att lämna kommunerna helt utan stöd i deras tvungna verksamhet att tillgodose behovet av goda bostäder för lärarpersonalen i folkskolorna på landsbygden. Överstyrelsen finner det vara självklart, att ett kraftigt sådant stöd fortfarande måste lämnas och att sålunda på kommunerna ej kan läggas hela bördan att anskaffa oundgängligen nödvändiga lärarbostäder för att få kompetenta och dugande lärare att söka ordinarie tjänster och även stanna vid folk- och småskolorna på landet.

Länsstyrelsen i Hallands län ifrågasätter däremot, om det överhuvud är

motiverat, att staten i fortsättningen lämnar bidrag i den omfattning de sakkunniga förordat. Det torde ligga i kommunernas intresse att tillse att lämpliga bostäder finnes för lärarna och efter kommunsammanslagningen får de i allmänhet anses ha ekonomiska möjligheter att sörja härför, särskilt som marknadshyror i princip skall utgå för lärarbostäderna. Länsstyrelsen förordar statsbidrag endast till kommuner med ett skatteunderlag som med visst belopp understiger normalskatteunderlaget.

Statskontoret ställer sig av liknande skäl helt avvisande till förslaget om införande av ett nytt statsbidragssystem och anför därjämte, att ett särskilt stimulansbidrag skulle avtrubba kommunernas intresse av att uttaga full hyra för lärarbostäderna. Där undantagsvis särskilda omständigheter gör, att hyran sättes lägre än som betingas av produktionskostnaderna, torde det böra ankomma på kommunen att svara för mellanskillnaden. *SACO* anser, att möjligheten för kommunerna att erhålla egnahemslån måste anses vara ett fullt tillräckligt ekonomiskt stöd från statens sida.

Bostadsstyrelsen — som icke går in på någon bedömning av statsbidragsbehovet — har icke funnit skäl till erinringar mot de synpunkter, som i betänkandet redovisas rörande bostads- och hyresmarknaderna på glesbygden och i de minsta tätorterna samt rörande riskerna för hyres- och kapitalförluster vid produktion av lärarbostäder inom dessa områden.

Det av utredningen framlagda förslaget till *statsbidragssystem* tillstyrkes utan närmare kommentarer av *fem länskolnämnder* och *fem länsstyrelser* samt tillstyrkes i princip av ytterligare *åtta länsstyrelser*, som dock gör erinringar i fråga om vissa detaljer. *Riksräkenskapsverket* har från de synpunkter ämbetsverket har att anlägga icke haft något att erinra mot förslaget.

Svenska landskommunernas förbund konstaterar med tillfredsställelse, att utredningens förslag i väsentliga drag kommit att överensstämma med förbundets tidigare deklarerade inställning till dessa frågor. Då förslaget därjämte synes erbjuda stora fördelar genom sin enkla och konsekventa utformning, anser sig förbundet i princip kunna tillstyrka detsamma.

Länsstyrelsen i Jönköpings län uttalar farhågor för att ett slopande av tjänstebostadssystemet samtidigt med en icke obetydlig inskränkning av statsbidragen och ett friställande av hyressättningen jämte en standard-sänkning å de med statsbidrag nyuppförda bostäderna kan medföra ogynnsamma konsekvenser för lärarrekyteringen men har i övrigt intet att erinra mot förslaget.

Statskontoret, som i princip avvisar tanken på ett nytt statsbidragssystem, uttalar, att om ett sådant likväl anses nödvändigt, bör i första hand övervägas en prövning av bidragsbehovet från fall till fall. Antalet bidragsärenden torde bli obetydligt. Den enklaste lösningen vore måhända, att länskolnämnden finge besluta om visst procentbidrag å den förlust kom-

mun visat sig ha lidit. Även *länsstyrelsen i Stockholms län* ifrågasätter, huruvida icke en individuell prövning vore att föredraga.

Remissmyndigheterna har eljest huvudsakligen yttrat sig rörande detaljer i utredningens förslag, varför yttrandena i övrigt torde få redovisas i anslutning till behandlingen av de olika detaljspörsmålen. I detta sammanhang redogöres således för yttranden angående den föreslagna *omfattningen av statsbidragsgivningen* och därmed sammanhängande frågor.

Utredningens förslag till gränsdragning med avseende å rätten till statsbidrag tillstyrkes av *länsstyrelserna i Blekinge och Västernorrlands län* samt av *bostadsstyrelsen*. Det betecknas av dessa myndigheter såsom lämpligt och väl avvägt. Även *länsstyrelsen i Jämtlands län* tillstyrker förslaget i denna del och *TCO* säger sig inte ha några erinringar däremot.

Länsstyrelsen i Värmlands län har i princip icke något att erinra mot en gränsdragning vid de av utredningen föreslagna invånarantalerna men anser, att en viss oklarhet kommer att råda, när det gäller att fastställa det område, som skall räknas till viss ort. Ett system med tätortsförteckningar gällande för femårsperioder synes därför vara att föredraga. *Länsstyrelsen i Uppsala län* finner också att det skulle ha legat närmast till hands att utbygga nu gällande tätortsförteckningar. Då för dessas upprättande en ganska stor administrativ apparat visat sig erforderlig, vill länsstyrelsen emellertid icke framföra någon erinran mot utredningens förslag, som enligt länsstyrelsens mening onekligen är betydligt enklare.

Mot utredningens förslag om generellt statsbidrag på orter med mindre än 200 invånare har inga erinringar rests. Däremot har *två länskolnämnder* samt *Kiruna stad* ansett att den övre gränsen för generella bidrag bör höjas till respektive 300, 500 och 1 000 invånare.

Beträffande utredningens förslag, att statsbidrag i vissa fall efter särskild prövning skall kunna utgå även på orter med minst 200 men mindre än 500 invånare, råder mera delade meningar.

Statskontoret anser, att den möjlighet till bidrag med hänsyn till om en kommun har osedvanligt stora kostnader för sitt skolväsen, särskilt lågt skatteunderlag eller hög utdebitering, som utredningen antytt, icke bör finnas och hänvisar till att 1958 års skatteutjämningskommitté bland annat har att undersöka möjligheterna till införande av ett allmänt statsbidrag med skatteutjämnande effekt. Även *statens bostadsnämnd* anser, att dylika omständigheter icke bör få utöva något inflytande på frågan om statsbidrag skall utgå eller icke.

Länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län samt *Gävleborgs län* anser, att möjligheten till statsbidrag i vissa fall bör kunna utsträckas även till orter med mer än 500 invånare. De omständigheter, som motiverar statsbidrag

på orter med 200—500 invånare kan föreligga även i fråga om större orter, exempelvis de bohuslänska ösamhällena. Det synes mindre tillfredsställande, att möjligheten till statsbidrag i dessa fall skulle bli beroende av en schematisk gränsdragning enbart efter invånarantalet, särskilt som individualprövning av statsbidragsfrågan förutsättes skola ske redan då invånarantalet överstiger 200. Av samma skäl finner *länsstyrelsen i Kronobergs län* den föreslagna absoluta övre gränsen vid 500 invånare knappast erforderlig. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* framhåller också, att gränsdragningen vid den praktiska tillämpningen icke bör låsas fast vid 500 invånare utan möjlighet skapas att även i andra fall när särskilda skäl föreligger medgiva statsbidrag.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län erinrar om att antalet tätorter med 200—500 invånare där är större än i något annat län och att många av dessa tätorter till egentlig del är allenast stora byar utan bebyggelse med hyreshus. Länsstyrelsen har intet att erinra mot den föreslagna gränsdragningen men förutsätter, att möjligheten till statsbidrag för de mindre tätorterna icke blir alltför hårt beskuren vid den praktiska tillämpningen.

Därest någon åtskillnad i statsbidragshänseende över huvud taget bör göras mellan orter med mindre än 200 och orter med minst 200 och mindre än 500 invånare, anser sig *Svenska landskommunernas förbund* böra förorda att statsbidragsgivningen beträffande orterna med det högre invånarantalet snarare bör präglas av generositet än restriktivitet. *Länsstyrelsen i Kalmar län* understryker däremot angelägenheten av att den möjlighet till undantag från huvudregeln, som enligt utredningens förslag kan komma att öppnas, tillämpas med stor återhållsamhet.

Skolöverstyrelsen och *länsstyrelsen i Gävleborgs län* vänder sig emot utredningens förslag att städer och köpingar skall vara helt uteslutna från statsbidrag. En möjlighet bör liksom hittills finnas att erhålla statsbidrag för landsbygdsdelen av vidsträckta städer och köpingar. Som exempel nämner länsstyrelsen Bollnäs.

Utredningens förslag, att skola, belägen inom ett avstånd av 4 km farbar väg från en tätort, skall vid statsbidragsbedömningen anses som belägen inom tätorten, har väckt en del kritik.

Länsstyrelsen i Hallands län ifrågasätter, om man icke med hänsyn till det täta bilbeståndet möjligen bör till tätortsbebyggelse räkna bostäder på längre avstånd än 4 km från tätorten.

Skolöverstyrelsen anser, att regeln bör uppmjukas och kompletteras med föreskrift av innebörd, att statsbidrag även skall kunna utgå, om det av kommunikationstekniska skäl befinnes påkallat, dock endast vid ett avstånd av lägst två kilometer. Vidare föreslår överstyrelsen, att avståndet inte beräknas från en tätorts yttersta gräns utan från mera tätbebyggda delar av samhället.

Länsstyrelserna i Uppsala och Skaraborgs län erinrar om att för närva-

rande gäller, att skolort inom 4 km från tätort skall upptagas på tätortsförteckning men att avståndet dock icke bör utsträckas över 2 km, där kommunikationsförhållandena prövas vara direkt olämpliga för läraren och dennes tjänstgöringsförhållanden. Ifrågavarande föreskrift bör fortfarande vara tillämplig.

Statistiska centralbyrån belyser med exempel, att 4 km-regeln kan ge mycket olika resultat vid olika bebyggelse typer inom tätorten och ifrågasätter, om inte möjligheterna till individualprovning borde vidgas, när det gäller skolorter utanför men i närheten av en tätort. Till skillnad från utredningen anser däremot centralbyrån, att gränsdragningen bör göras efter den faktiska tätbebyggelsens gränser, icke vid tidpunkten för statsbidragsprovningen utan vid senaste folkräkning. Denna skulle då äga vitsord även i detta avseende och det arkiverade kartmaterialet kunde tjäna till vägledning vid gränsbestämningen.

Även länsstyrelsen i *Kronobergs län* ifrågasätter, om det inte borde stadgas möjlighet till statsbidrag efter särskild provning av skolöverstyrelsen i fall då avståndet ligger mellan 2 och 4 km. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* önskar likaledes en uppmjukning av den föreslagna bestämmelsen.

Länsstyrelsen i Gotlands län anser, att förslaget att man vid avståndsberäkningen skall utgå från den faktiska tätbebyggelsens gräns kan ge upphov till oklarhet och tvistigheter, varför stadgandet i denna del bör omarbetas.

Utredningens förslag att anknyta till de tätortsförteckningar, som upprättas vid folkräkningarna, har föranlett uttalanden av en del remissmyndigheter.

Länsstyrelsen i Södermanlands län noterar, att utredningen förutsatt, att folkräkningarna skall äga rum med femårsintervaller, men anför, att det varit önskvärt om uppgifterna om tätorternas invånarantal kunnat aktualiseras oftare, särskilt med hänsyn till att de obetydligaste förskjutningar i invånarantalet har betydelse för frågan om rätt till statsbidrag. Längre tid än fem år bör under inga förhållanden förflyta mellan uppgifternas aktualisering. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser det önskvärt, att till grund för gränsdragningen lägges uppgifter, som hämtats ur den årliga befolkningsstatistiken.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län riktar bland annat den invändningen mot utredningens förslag, att uppgifter, som insamlats i deskriptivt syfte och beträffande vilkas riktighet eller berättigande någon besvärsmätt ej förelegat, skulle komma att bli bestämmande beträffande viss rätt för kommunerna. — Förslaget anses emellertid från många synpunkter vara en enkel och praktisk anordning. En övergång till det föreslagna systemet bör dock ej lämpligen ske, förrän resultatet av 1960 års folkräkning blir

känt. Frågan om rätten till statsbidrag skulle eljest bli beroende av förhållanden, som ligger upp till 12 år tillbaka i tiden.

Statistiska centralbyrån har i detta hänseende anfört följande.

Vid 1960 års folkräkning, som för närvarande planlägges inom centralbyrån, är avsikten att utföra tätortsavgränsningen efter en ny metod för att därmed skapa större enhetlighet än vad som hittills varit möjligt med hjälp av pastorsämbetenas bedömning. Metoden, som prövades i tre län redan vid 1950 års folkräkning, innebär att geografisk expertis i samråd med lokala myndigheter i länen och kommunerna utför avgränsningen på anskaffat kartmaterial. På grundval av den på karta inritade tätortsavgränsningen skulle därefter utmärkandet i primärmaterialet ske. Definitionen på tätort kommer att undergå vissa förändringar jämfört med 1950. Liksom tidigare kommer alla hussamlingar med minst 200 invånare att räknas som tätbebyggt område, dock med det tillägget att avståndet mellan husen normalt icke skall överstiga 200 meter. Avsikten är att tillämpa regeln om husavstånd såsom en tänjbar norm för att möjliggöra hänsynstagande till bebyggelsens karaktär vid olika typer av tätorter. De föreslagna ändrade principerna för tätortsavgränsningen vid 1960 års folkräkning torde för enskilda tätorter komma att innebära en revidering i förhållande till 1950. Ett annat förhållande, som i förevarande sammanhang har betydelse, är att det vid avgränsningen använda kartmaterialet kommer att arkiveras, varigenom konsumenterna beredes möjlighet att i varje enskilt fall ta del av den utförda avgränsningen.

Emot utredningens förslag att anknäta statsbidragsgivningen till folkräkningarnas tätortsredovisning har statistiska centralbyrån i princip icke något att erinra. Centralbyrån vill dock påpeka, att principerna för avgränsningen av tätorterna kan förändras från en folkräkning till en annan, beroende icke enbart på en naturlig strävan att förbättra redovisningen utan även på företeelser i samhället, som förändrar tätorternas funktionella karaktär. Exempel härpå är bilismens starka tillväxt och uppkomsten av från de egentliga tätorterna avskilda »sovstäder». Som ovan nämnts kommer 1960 års avgränsning att innebära vissa avvikelser jämfört med 1950. Det är icke uteslutet att i framtiden en redovisning av befolkningens geografiska utbredning kan komma att utföras på grundval av s. k. koordinatbestämning av fastigheter eller byggnader, varigenom metoderna för tätortsavgränsningen kan komma att radikalt förändras. Centralbyrån erinrar också om att någon folkräkning icke kom till stånd 1955 och anser, att man icke kan utesluta möjligheten av tioårsintervaller även i framtiden, varvid tätortsavgränsningen för de senare åren under perioden kommer att vara relativt inaktuell. — Tätortsredovisningen vid 1960 års folkräkning beräknas föreligga vid mitten av år 1961. Några beslut om statsbidrag på grundval av 1950 års folkräkning bör icke ske med mindre än att individualprovning företages i varje enskilt fall.

2. Bostadstyp

Enligt utredningens mening bör vid tjänstebostadssystemets slopande också den nuvarande boställsordningen med dess detaljerade föreskrifter rörande bostads beskaffenhet m. m. upphävas. Någon anledning att med-

delar liknande föreskrifter med avseende å de lärarbostäder, som i framtiden får uppföras med statsbidrag, anses inte finnas utan utredningen menar, att det endast bör förutsättas, att bostäderna motsvarar normal modern standard. Vad som åsyftas därmed anses framgå av de i 5 § andra stycket kungörelsen den 24 maj 1957 om egnahemslån m. m. stadgade villkoren i fråga om bostads storlek och utrustning för beviljande av egnahemslån till ny- eller ombyggnad av enfamiljshus. Beträffande bostadens storlek gäller där, att den skall vara minst 70 och högst 125 m², varmed åsyftas bostadsytan. Enligt den av bostadsstyrelsen tillämpade definitionen avses med bostadsytan den totala ytan innanför ytterväggarnas innersidor, sålunda även vad som upptages av innerväggar och murstock samt i tvåplanshus av trappa. I ett normalt enfamiljshus i ett plan torde innerväggarna och murstock motsvara i runt tal 5 procent av bostadsytan. Denna definition av bostadsytan skiljer sig från begreppet lägenhetsyta i boställsordningen. I lägenhetsytan enligt denna inräknas nämligen ej innerväggar och murstockar.

När bostaden icke längre skall utgöra en till tjänsten knuten förmån finns enligt utredningens mening ej heller skäl att laborera med två olika bostadstyper för olika kategorier av lärare. I flertalet fall torde man nämligen — också när det gäller småskollärare — vara bäst betjänt av att lärarbostaden är anordnad som familjebostad och icke som bostad för ensamstående. På de orter, som kan komma i fråga för statsbidrag, är man — åtminstone vid nuvarande begränsade tillgång på lärare — ofta hänvisad till yngre, nyexaminerade lärare, som ej avser att stanna någon längre tid på platsen. Om de är ensamstående, torde de ofta föredraga att inackordera sig i något hem eller att bo i närmaste tätort och åka till och från arbetsplatsen hellre än att hyra lärarbostaden. Och får man en gift lärare, som hyr en dylik mindre bostad, riskerar man, att denne ser sig nödsakad att efter kortare tid söka sig från orten, emedan bostaden är för liten för en växande familj. Skulle en kommun likväl anse behov föreligga av en mindre bostad, torde den kunna anskaffa en sådan utan stöd av statsbidrag.

Statsbidraget föreslås därför bli knutet till en enda bostadstyp av en viss minimistorlek, vilken lämpligen bör anges till 70 m² i enlighet med egnahemslånebestämmelserna.

Utredningen förordar således, att boställsordningen för folkskolans lärare upphäves samt att beträffande lärarbostad till vilken statsbidrag framdeles avses utgå, skall gälla samma villkor med avseende å bostadens storlek och utrustning, som i 5 § under a) samt c)—f) kungörelsen om egnahemslån m. m. är stadgade för beviljande av egnahemslån till ny- eller ombyggnad av enfamiljshus. Några särskilda föreskrifter om lärarbostads belägenhet i förhållande till skolan synes enligt utredningens mening ej behöva meddelas.

Bland r e m i s s m y n d i g h e t e r n a har *bostadsstyrelsen* och *läns-*

styrelsen i Blekinge län biträtt utredningens förslag i denna del medan länsstyrelsen i Uppsala län och TCO lämnar förslagen utan erinran.

Statskontoret har ej funnit anledning att frångå den för de hittillsvarande tjänstebostäderna tillämpade lägenhetsytan av högst omkring 90 m² och länsstyrelsen i Hallands län har funnit det befogat med betydligt snävare gränser med avseende på ytinnehållet än vad som gäller för vanliga egna-hem, detta för att undvika att kommunerna konkurrerar med varandra om lärarkrafterna genom att erbjuda bättre och större bostäder.

Statens bostadsnämnd har anfört bland annat följande.

Det är angeläget, att här ifrågavarande bostäder icke ges större yta än den som är normal för bostäder, som förhyras av andra personer i samma inkomstläge som folkskolans lärare. I annat fall försvåras naturligen ett uttagande av marknadshyra av lärarna, varjämte även möjligheten att hyra ut till annan än lärare blir mindre. Krav på viss maximistorlek torde böra uppställas. Därvid torde böra gälla den lägenhetsstorlek som vid den aktuella tidpunkten är normal för nyproducerade tjänstebostäder för statliga befattningshavare i enahanda lönegrader som folkskolans lärare.

Länsstyrelsen i Södermanlands län ifrågasätter däremot om icke den föreslagna minimistorleken 70 m² beräknats i underkant. För att kunna mera varaktigt knyta dugande lärarkrafter till mindre och avlägset belägna orter torde en av de viktigaste förutsättningarna vara, att en god och relativt rymlig bostad ställes till förfogande.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser, att villkoret att lägenhetsytan icke må överstiga 125 m² knappast synes fylla någon funktion i förevarande sammanhang.

Two länskolnämnder har ansett en bostad om 90 m² vara lämplig, medan övriga förordat eller lämnat utan erinran utredningens förslag om en bostad om minst 70 m².

3. Statsbidragets utformning

U t r e d n i n g e n har övervägt möjligheten av en kombination av egna-hemslån och statsbidrag men avvisat denna lösning dels med hänvisning till de rätt stora växlingarna från tid till annan i omfattningen av den stats-subvention, som ligger i egna-hemslånet, dels med hänsyn till det relativt komplicerade i ett ansökningsförfarande hos olika myndigheter vid en kombination av lån och statsbidrag.

Då huvudsyftet med statsbidragsgivningen skulle vara att kompensera en kommun för den kostnad, som kan komma att åvila den, om en lärarbostad ej blir uthyrd eller icke kan uthyras till full hyra, och då det är omöjligt att på förhand uppskatta denna kostnad, kunde man också tänka sig, att bidraget konstruerades såsom ett årligt bidrag, som utginge endast när kommunen fått vidkännas dylika kostnader. Men ett sådant bidrag bleve enligt utredningens mening besvärligt att administrera, och vetskapen

om att kommunen kunde få bidrag till sina kostnader skulle måhända medföra ett minskat intresse att taga ut full hyra. Detta kunde visserligen motverkas av att man schematiserade bidragen till vissa belopp. Men då skulle man förlora det väsentliga syftet med ett löpande bidrag, nämligen att det kunde varieras med hänsyn till de kostnader det vore fråga om att täcka. Ett engångsbidrag kunde under sådana förhållanden lika väl godtagas.

Efter övervägande av de av allmänna statsbidragsutredningen förordade typerna av anläggningsbidrag har utredningen stannat för alternativet med ett till beloppet fixerat bidrag och som motivering härför anfört följande.

Statsbidraget till lärarbostäder måste sägas vara av relativt obetydlig storleksordning, och utredningen anser, att fördelarna från administrativ och kameral synpunkt med ett fixerat bidrag för ändamålet uppväger nackdelarna. Den begränsning utredningen föreslagit i bidragsområdet gör, att den reella verkan av statsbidraget kan beräknas bli rätt likartad i de kommuner, som kommer i fråga. Den mest påfallande nackdelen med ett fixerat bidrag ligger i att det vid fortsatt fallande penningvärde minskar i betydelse. Denna olägenhet är dock i detta fall ej så framträdande, enär det över huvud taget synes ovisst om statsbidragssystemet beträffande lärarbostäder kommer att bli av längre varaktighet. Och även om så blir fallet torde bidragets karaktär av stimulansbidrag aktualisera en uppräknig vid fortsatt fallande penningvärde.

Utredningen avvisar tanken på en differentiering av bidraget med hänsyn till förhållandena i olika delar av landet och anför härom.

En differentiering skulle vara motiverad främst av att byggnadskostnaderna i vissa landsdelar, särskilt Norrland, är avsevärt högre än på andra håll, men även av att man på en del håll måste erbjuda låga hyror för att få lärare till orten. Någon form av ortsindex har diskuterats inom utredningen, varvid det framhållits, att ett högre lånetak tillämpas vid egna- hemslån beträffande de fyra nordligaste länen i riket. Det visar sig emellertid, att lärarbostäderna i just dessa län tillhör hyresgrupp 2. Hyresavdragen för lärarnas tjänstebostäder är alltså där för närvarande något högre än för flertalet bostäder i landets övriga delar. Däremot är ju statsbidraget till lärarbostäder där lägre än i hyresgrupp 1. Detta gör att det skulle te sig egendomligt att just beträffande de nordligaste länen nu föreslå ett högre statsbidrag än till övriga landsdelar.

Med hänsyn till att det övervägande antalet bostäder finns i hyresgrupp 1 och 98,7 procent i hyresgrupperna 1 och 2 tillsammans finner utredningen icke skäl föreligga att alltjämt uppehålla differentieringen i hyresgrupper, vilken ju icke heller längre är motiverad av några bestämmelser om hyresavdrag. Men slopar man denna, innebär detta att norrlandslänen får en viss förbättring av statsbidraget i relation till det övriga landet.

Utredningen anser sig således kunna förorda ett för hela landet enhetligt, till beloppet fixerat statsbidrag.

De i gällande statsbidragskungörelse (1946: 882) intagna bestämmelserna om övergångsbidrag föreslås bibehållas oförändrade under den tidrymd då

sådana bidrag ännu kan vara aktuella, d. v. s. längst till och med redovisningsåret 1966/67.

Av remissmyndigheterna tillstyrker länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar, Örebro och Gävleborgs län utredningens förslag beträffande statsbidragets utformning. Förslaget lämnas utan erinran av länsstyrelserna i Uppsala och Kopparbergs län samt TCO.

Länsstyrelsen i Jämtlands län finner däremot starka skäl tala för en differentiering av statsbidraget till förmån för norrlandslänen och Svenska landskommunernas förbund anser det av rättviseskäl påkallat, att orter med höga byggnadskostnader, företrädesvis belägna inom norrlandslänen, erhåller viss kompensation genom tillägg å statsbidragets grundbelopp. Förbundet ifrågasätter, om det inte vore möjligt att avväga tilläggsbeloppets storlek i förhållande till det högsta belåningsvärde, som bostadsstyrelsen medgivit för olika delar av riket i fråga om egnahemslångivningen.

Bostadsstyrelsen anför beträffande statsbidragets utformning följande.

Utredningens invändningar mot alternativet med en kombination av egnahemslån och statsbidrag är enligt bostadsstyrelsens mening inte särskilt starka. Det kan knappast anses orimligt om en allmän begränsning av statens oppoffringar med avseende på egnahembygandet och egnahembeståndet också får verkningar för de här ifrågasatt bostäderna. De administrativa komplikationerna torde också bli mycket måttliga, eftersom det blott är fråga om ett eller annat 100-tal ärenden per år, varav flertalet sannolikt kommer att bli enkla att bedöma. För en dylik kombination talar den omständigheten, att en situation kan uppstå, då en kommun vill sälja en lärarbostad. Eftersom statligt egnahemslån inte kan beviljas i efterhand försvåras sådana ägarbyten om utredningens förslag genomföres. Under alla omständigheter måste man räkna med större risker för kapitalförluster i samband med försäljningar om bostäderna icke finansieras med egnahemslån. — Med nuvarande egnahemslånevillkor skulle ett statsbidrag på 8 000 kronor i kombination med egnahemslån komma att ge ungefär samma årskostnader som ett fristående statsbidrag på 18 000 kronor.

4. Statsbidragsbelopp

Statsbidraget skall enligt utredningens mening ha till uppgift att kompensera kommunerna för den ekonomiska risk de löper att en lärarbostad tidvis kan komma att stå outhyrd eller att kommunen icke kan taga ut en hyra, som täcker de faktiska kostnaderna för bostaden. Då omfattningen av detta ekonomiska risktagande inte kan beräknas, anser utredningen, att statsbidraget bör fastställas efter mera allmänna överväganden.

Då statsbidrag för närvarande utgår för den större bostaden (omkring 90 m²) med 20 000 kronor eller — i hyresgrupp 1, där mer än 80 procent av bostäderna återfinnes — 24 000 kronor har utredningen ansett, att sistnämnda belopp lämpligen bör tagas till utgångspunkt för sådana överväganden.

Utredningen räknar, såsom i det föregående sagts, med en mindre normalbostad än den nuvarande 90 m²-bostaden. Detta jämte den i princip fria hyressättningen anses motivera, att statsbidraget i framtiden sättes något lägre än för närvarande. Eftersom statsbidraget framdeles avses utgå endast i ett relativt begränsat antal fall, synes det utredningen också angeläget, att bidraget ej framstår som ett oskäligt gynnande av det mindre antal kommuner, som får del därav, i jämförelse med de kommuner, som endast åtnjuter det statliga stöd, som ligger i egnahemssubventionen.

Utredningen visar i en tablå verkningarna beträffande några olika hus typer av dels egnahemslånesubventionen, dels statsbidrag om respektive 20 000 och 18 000 kronor. Det framgår därvid, att återverkningarna på årskostnaderna av ett statsbidrag på 20 000 kronor endast oväsentligt skiljer sig från verkningarna av ett statsbidrag på 18 000 kronor. Under sådana förhållanden och med hänsyn till att statsbidraget närmast avser att vara ett stimulansbidrag, som kan komma i fråga endast i ett begränsat antal fall, förordar utredningen för sin del att statsbidraget bestämmes till det lägre beloppet, 18 000 kronor.

Av remissmyndigheterna tillstyrker *länsstyrelsen i Hallands län* det av utredningen föreslagna statsbidragsbeloppet och *länsstyrelsen i Kopparbergs län* lämnar det utan erinran. *Tio läns skolnämnder* ansluter sig också till förslaget.

Ett statsbidragsbelopp av 20 000 kronor förordas däremot av *länsstyrelserna i Kalmar, Blekinge, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Västerbottens län* samt *sex läns skolnämnder*, medan *länsstyrelserna i Uppsala och Kronobergs län* samt *en läns skolnämnd* uttalar sig för ett statsbidrag som i vart fall ej bör understiga 20 000 kronor. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* föreslår för sin del, att statsbidraget bestämmes till 20 000 kronor med ett särskilt tilläggsbidrag å 4 000 kronor beträffande de fyra nordligaste länen.

Skolöverstyrelsen finner de av utredningen åberopade produktionskostnaderna (inklusive tomt) för egnahem, avsedda som lärarbostäder, för låga. Endast under särskilt gynnsamma betingelser synes de kunna uppföras för de av utredningen angivna kostnaderna. På den rena landsbygden är kostnaderna för uppförande av motsvarande små- och folkskollärarbostäder (exklusive tomt m. m.) väsentligt högre, i regel upp till 20 procent eller mera. — Överstyrelsen anser, att även om man vidhåller att bidraget principiellt har karaktär av stimulansbidrag, synes man ej kunna bortse från att bidraget i realiteten åtminstone till största delen användes för att subventionera hyran för lärarbostäderna. Med hänsyn till att överstyrelsen framlägger förslag om statligt reglerad hyressättning för lärarbostäder anser överstyrelsen att statsbidraget, för att inte den större anparten av risktagandet och en väsentlig del av erforderlig hyressubvention skall över-

skjutas på kommunerna, generellt bör utgå med 24 000 kronor. Detta belopp förordas även av *länsstyrelsen i Malmöhus län* samt av *tre länskolnämnder*.

5. Administrativt förfarande

Det är utredningens uppfattning, att det nya statsbidraget till lärarbostäder bör kunna administreras på ett enklare sätt än tjänstebostadsbidraget. Utredningen anför härom.

Till en del motiveras det nuvarande rätt ingående granskningsförfarandet av de detaljerade bestämmelser i fråga om tjänstebostads storlek, läge och beskaffenhet, som återfinnes i boställsordningen. Som tidigare nämnts avses det nya statsbidraget endast förknippat med de villkor i fråga om storlek och utrustning, som gäller för beviljande av egnahemslån. Det räcker alltså, att det med ledning av ritningar och andra uppgifter, t. ex. i form av en kortfattad teknisk beskrivning, konstateras, att bostaden avses uppfylla nämnda villkor. Någon kostnadsberäkning och utförligare arbetsbeskrivning torde ej behöva företas. Ej heller erfordras någon uppgift om kontrollens utförande vid byggnadsarbetet. Däremot bör företas protokollsutdrag, utvisande att kommunen för sin del beslutat bygga bostaden, samt utredning, som visar att behov av ny bostad föreligger från skolorganisatorisk synpunkt (varvid behovet givetvis bör kunna förutses under över-skådlig tid framåt) och med hänsyn till beskaffenheten av eventuellt befintlig lärarbostad på platsen.

Denna prövning bör göras av länskolnämnden, på vilken det också bör ankomma att bevilja statsbidraget, när det gäller bostäder å orter med mindre än 200 invånare. I övriga fall, d. v. s. då fråga är om statsbidrag till lärarbostad på ort med minst 200 och mindre än 500 invånare, bör beslutanderätten i vart fall under en övergångstid tillkomma en central instans, lämpligen skolöverstyrelsen. Härigenom skulle vinnas önskvärd enhetlighet vid dessa ärendens handläggning. Länskolnämnden bör givetvis yttra sig i dessa fall. I sistnämnda grupp av ärenden bör kommunen till sin ansökan foga uppgifter, som bland annat utvisar, att ett uppförande av den aktuella lärarbostaden är för kommunen förknippat med sådant ekonomiskt risktagande, som angivits i kapitel 4.

När byggnadsarbetet är avslutat göres anmälan till länsstyrelsen, som besiktigar bostaden och, efter godkännande av densamma, utbetalar statsbidraget.

Vad utredningen sålunda föreslagit har vid remissbehandlingen tillstyrkts av *länsstyrelserna i Uppsala, Blekinge och Gävleborgs län* och lämnats utan erinran av *länsstyrelserna i Örebro och Kopparbergs län*.

Statens bostadsnämnd ifrågasätter, om icke beslutanderätten beträffande statsbidrag till lärarbostäder å orter med 200—500 invånare bör ligga hos Kungl. Maj:t, medan *skolöverstyrelsen* anser, att ansökningar om statsbidrag i dessa fall bör prövas av överstyrelsen eller — efter dess bemyndigande — av länskolnämnd. Överstyrelsen anser vidare, att det vid ansökan om statsbidrag till lärarbostad liksom nu bör företas bevis att

kommunen har äganderätt eller tryggad besittningsrätt till den för ändamålet avsedda tomten, samt att redogörelse för utövad kontroll vid uppförandet av bostad bör avlämnas vid avsyningen av bostaden. — Avsyning och godkännande liksom beslut om utbetalning av statsbidraget bör enligt överstyrelsens mening ankomma på länskolnämnden. Uppfattningen i sistnämnda hänseende delas av *sex länskolnämnder*.

Även *länsstyrelsen i Kronobergs län* föreslår, att avsyning och godkännande skall ankomma på länskolnämnden och att länsstyrelsens medverkan inskränkes till utbetalningen av statsbidraget. *Länsstyrelsen i Gotlands län* ifrågasätter, om inte avsyningen liksom hittills bör göras gemensamt av länsstyrelsen och länskolnämnden eller i varje fall i närvaro av en representant för länskolnämnden.

6. Ikraftträdande

Utredningen föreslår, att avvecklingen av folkskolans tjänstebostäder inledes den 1 oktober 1960, då giltighetstiden för nu gällande tätortsförteckningar utlöper. Denna dag skulle 211 § folkskolestadgan och den nuvarande statsbidragskungörelsen 1946: 887 (med undantag av bestämmelserna om övergångsbidrag) upphöra att gälla och det av utredningen föreslagna bidragssystemet träda i kraft.

Mot den av utredningen föreslagna tidpunkten för ikraftträdande av de nya statsbidragsbestämmelserna har erinringar rests av *sju länskolnämnder*, varav fyra föreslår uppskov till senare tidpunkter, samt av *skolöverstyrelsen*, som anser att de landsbygdskommuner, som ej uppförts å tätortsförteckningen, lämpligen bör få ännu några år på sig att upprusta tjänstebostadsbeståndet genom ny- eller ombyggnad, varför uppskov förordas till den 1 oktober 1965.

7. Kostnader

På grundval av från statens folkskolinspektörer hösten 1956 inhämtade beräkningar rörande bygnadsbehovet beträffande tjänstebostäder för folkskolans lärare under sjuårsperioden 1957—1963 samt vissa allmänna överväganden anser sig utredningen kunna uppskatta den årliga statsbidragsgivningen enligt utredningens förslag till att gälla endast cirka 100 nya lärarbostäder per år under de första tre å fyra åren, räknat från och med budgetåret 1960/61. Därefter beräknas en successiv minskning komma att ske. Med ett statsbidragsbelopp av 18 000 kronor per bostad skulle anslagsbehovet under de första åren efter statsbidragsreformen bli 1,8 miljoner kronor årligen.

Riksräkenskapsverket framhåller i sitt remissyttrande över utredningen, att hållbarheten av den verkställda anslagsberäkningen synes kunna ifrågasättas.

C. Departementschefen

Inledningsvis vill jag erinra om att chefen för civildepartementet i samband med förslaget om avskaffande av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare i propositionen 1956:116 uttalade, att det syntes kunna bli motiverat att statsbidrag till uppförande eller anskaffande av lärarbostad även i fortsättningen utginge i vissa fall. Statsbidragsfrågan borde emellertid göras till föremål för en närmare undersökning, vilket också av 1956 års riksdag förutsattes bli fallet. Det är resultatet av denna undersökning, som nu föreligger.

Mot bakgrunden av samhällets allmänna strävan att trygga bostadsförsörjningen för samtliga medborgare har det tett sig naturligt att nu i princip avveckla det statliga stödet till produktion av ändamålsbestämda bostäder för speciella kategorier. Den av 1956 års riksdag beslutade avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare grundar sig ju också på det förhållandet, att lärartjänsten inte är av den art att den motiverar bibehållandet av ett tjänstebostadstvång. Det kan naturligtvis under sådana förhållanden ifrågasättas, om det finns anledning att ett särskilt statsbidrag utgår just till lärarbostäder. Enligt min mening kan det anföras goda skäl för att ett dylikt bidrag i begränsad omfattning får utgå under en övergångstid. På många håll, främst på landsbygden, torde det nämligen, om man skall kunna räkna med att få lärare till en skola, vara nödvändigt att kommunen tillhandahåller lämpliga bostäder i skolans närhet. När skyldigheten för lärare att mottaga anvisad bostad bortfaller, får detta till följd att en kommun, om den uppför en lärarbostad och det på orten inte finns någon mera allmän efterfrågan på hyresbostäder, löper en ekonomisk risk genom att lärarbostaden kan tänkas förbli outhyrd eller få uthyras till underpris. Det torde inte heller kunna göras gällande, att uppförandet av en lärarbostad på sådana orter faller inom kommunens normala åtaganden för att främja bostadsförsörjningen.

För att motverka en tendens att alltför starkt centralisera skolväsendet är det vidare av vikt, att också skolor i glesbygder kan rekrytera dugliga lärarkrafter. Det torde därför vara ett allmänt intresse att kommunerna stimuleras att trots den ekonomiska risken allttjämt tillhandahålla lärarbostäder på orter utan hyresmarknad. Ett statsbidrag, som i någon mån uppväger risktagandet, är i dylika undantagsfall enligt min mening av betydelse under den tidrymd, som kan erfordras för att i huvudsak täcka behovet av lärarbostäder i det läge, som uppkommer till följd av enhetskolans framväxande och den pågående befolkningsomflyttningen. Efter förslagsvis fem år synes dock frågan om bidragsgivningen lämpligen böra omprövas med hänsyn till då vunna erfarenheter och med beaktande av bland annat den då förutsebara skolorganisatoriska utvecklingen.

Ett statsbidrag av detta slag är således inte avsett som en hyressubvention för att bereda lärarna billigare bostäder, vilket jag finner angeläget att här framhålla. Redan vid riksdagsbehandlingen 1956 förutsattes, att marknadshyra i princip skulle uttagas för bostäderna och det ansågs inte påkallat att binda kommunerna genom några föreskrifter angående hyresättningen. Någon anledning att frånga denna ståndpunkt anser jag inte föreligga.

Om man bortser från ett par remissmyndigheter, som helt avvisar tanken på statsbidrag till lärarbostäder i framtiden eller förordar en prövning av bidragsbehovet från fall till fall, har det av lärarbostadsutredningen föreslagna statsbidragssystemet inte föranlett några allvarigare principiella erinringar; den kritik som riktats mot förslaget berör huvudsakligen enskilda detaljer. Jag anser mig också för egen del böra i allt väsentligt biträda utredningens förslag och begränsar min fortsatta behandling av frågan till vissa enskildheter i det föreslagna bidragssystemet.

Enligt utredningens förslag skulle omfattningen av statsbidragsgivningen bli väsentligt begränsad i förhållande till vad som nu gäller. Således skulle en generell rätt till statsbidrag endast finnas beträffande skolorter med mindre än 200 invånare men bidrag under vissa särskilda förutsättningar kunna komma i fråga jämväl för andra orter, vars invånarantal uppgår till 200 men ej till 500.

För närvarande undantages från tätortsförteckningarna i allmänhet orter med upp till omkring 900 invånare. Den föreslagna avsevärda begränsningen av orter, som skulle komma i fråga för bidragsgivningen, kan beräknas medföra betydligt minskade statsutgifter för ifrågavarande ändamål. Anslaget härför har i årets statsverksproposition upptagits med 3 000 000 kronor. Utredningen har beräknat, att kostnaderna efter ett genomförande av dess förslag skulle sjunka till omkring 1 800 000 kronor. En bedömning med hänsyn till nu aktuella siffror ger vid handen att kostnadsminskningen torde bli ännu något större än de sakkunniga förutsatt.

I några remissyttranden har förordats en något mera omfattande statsbidragsgivning än vad utredningen tänkt sig. Med hänsyn till att möjlighet föreligger för varje kommun att för uppförande av en lärarbostad komma i åtnjutande av det statliga stöd, som egnahemslänegivningen erbjuder, anser jag emellertid, att det särskilda stöd, som ligger i statsbidraget till lärarbostäder, endast bör kunna komma i fråga i den begränsade utsträckning utredningen föreslagit. Den av utredningen förordade övre gränsen för bidragsområdet vid orter med 500 invånare förefaller mig från denna utgångspunkt också väl avvägd.

Den föreslagna metoden för avgränsningen av de statsbidragsberättigade tätorterna kan jag tillstyrka. Anknytningen till de vid folkräkningen upprättade förteckningarna över rikets tätorter innebär en enkel och rationell lösning av problemet.

Under tiden intill dess att de vid 1960 års folkräkning sammanställda tätortsförteckningarna publiceras — vilket beräknas kunna ske vid mitten av år 1961 — anser jag dock ej, att 1950 års folkräkning utan vidare kan utgöra underlag för statsbidragsprövningen. Övergångsvis bör tillämpas en bestämmelse av den innebörden, att i sådana fall där länskolnämnd finner anledning antaga, att befolkningstalet för en ort sedan den 31 december 1950 stigit till minst 200 eller sjunkit under 500, frågan om kommunens rätt till statsbidrag skall hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning.

Som jag nyss framhöll, skall enligt utredningens förslag statsbidrag undantagsvis kunna utgå till lärarbostad även å orter med minst 200 men mindre än 500 invånare. De fall man här tänkt sig är sådana, där ortens bebyggelsekaraktär, läge eller andra speciella förhållanden liksom också hänsynen till kommunens ekonomiska bärkraft kan göra ett bidrag motiverat. Prövningen av statsbidragsfrågan i dessa fall har utredningen ansett böra ligga hos en central myndighet, förslagsvis skolöverstyrelsen. Med anledning av vad utredningen i denna del föreslagit, vill jag först, i anslutning till statskontorets påpekande, framhålla, att hänsynen till en kommuns ekonomiska förhållanden knappast bör spela in vid bedömningen av bidrag i här avsedda fall. Med hänsyn till svårigheterna att ange generella riktlinjer för prövningen i dessa undantagsfall vill jag vidare förordna, att denna tills vidare får ankomma på Kungl. Maj:t. I den mån fastare normer för bidragsgivningen utkristalliseras, torde beslutanderätten även i dessa ärenden framdeles kunna överflyttas till länskolnämnderna.

Den restriktivitet, som enligt min mening bör prägla den framtida statsbidragsgivningen på detta område, synes mig motivera, att statsbidrag icke bör utgå till lärarbostad vid skola inom en stads eller köpings administrativa område. Av samma skäl ansluter jag mig också till utredningens förslag, att skolort, belägen inom ett avstånd av 4 kilometer farbar väg från en tätorts gräns, skall i statsbidragshänseende bedömas såsom hörande till tätorten. Med tätorts gräns bör därvid rimligen avses den vid tidpunkten för statsbidragsansökningens ingivande faktiska gränsen för en samlad bostadsbebyggelse inom tätorten, medan ett i tätortens utkant beläget industriområde eller annan liknande bebyggelse inte bör få påverka bedömningen av tätortens utsträckning. Att, såsom statistiska centralbyrån förordat, låsa även tätbebyggelsens gränser vid förhållandena vid senaste folkräkning, kunde visserligen vara praktiskt med hänsyn till att tätortsavgränsningen från och med 1960 års folkräkning göres på kartmaterial, som sedermera bevaras. Den snabba tillkomsten av nya bostadsområden just i tätorternas periferi kan emellertid medföra, att ett kartmaterial av denna art redan inom ett par år ger en helt missvisande bild av bostadsbebyggelsens aktuella utsträckning. Jag förordar därför att, såsom utredningen föreslagit, läget beaktas vid varje särskild tidpunkt, vilket knappast

torde vålla de lokala organen och länsmyndigheterna några större svårigheter.

Vad utredningen föreslagit i fråga om bostadstypen kan jag helt ansluta mig till. Det bör således ankomma på kommunerna att fritt avgöra lärarbostadens storlek och standard, dock att en statsbidragsberättigad bostad måste hålla sig inom den ram som angivits i egnahemslånebestämmelserna.

I fråga om statsbidragets konstruktion har utredningen övervägt möjligheterna av en kombination av egnahemslån och statsbidrag men har därvid pekat på att den statssubvention, som ligger i egnahemslånen, kan variera rätt kraftigt från tid till annan, och vidare på det relativt komplicerade ansökningsförfarande som skulle erfordras vid en dylik kombination. Utredningen har därför stannat för att föreslå ett för hela landet enhetligt, till beloppet fixerat statsbidrag. Vad bostadsstyrelsen i sitt remissyttrande anfört finner jag inte innebära tillräckliga skäl att frångå den av utredningen förordade konstruktionen av statsbidraget.

Även det föreslagna bidragsbeloppet synes vara väl avvägt för sitt ändamål, om man, såsom utredningen gjort, ser det i relation till den subvention som eljest lämnas genom egnahemslånen. Jag tillstyrker sålunda förslaget om ett för hela landet enhetligt statsbidrag av 18 000 kronor.

Beträffande det administrativa förfarandet har jag, utöver den tidigare av mig förordade överföringen av beslutanderätten i en grupp ärenden till Kungl. Maj:t, inte någon annan erinran mot utredningens förslag än att jag i likhet med de remissmyndigheter, som yttrat sig på denna punkt, anser avsyning och godkännande av lärarbostad böra ankomma på länskolnämnden, vilken också bör meddela beslut om utbetalning av statsbidraget.

I övrigt föranleder utredningens förslag inte något uttalande från min sida, utan jag förordar att det, med de smärre ändringar som föranledes av vad jag här anfört, lägges till grund för nya bestämmelser om statsbidrag till lärarbostäder.

Det nya statsbidragssystemet bör, därest riksdagen godkänner vad jag här förordat, träda i kraft så snart bestämmelser i ämnet utfärdats och få tillämpning vid prövning av ansökningar om statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare, vilka inkommit till statlig myndighet efter den 29 februari 1960. Ansökningar, som dessförinnan inkommit till statlig myndighet, bör behandlas enligt hittills gällande bestämmelser.

Till frågan om tidpunkten för tjänstebostadssystemets avlösning för folkskolans lärare återkommer jag i det följande.

III. Återbetalningsskyldighet för erhållna statsbidrag

A. Lärarbostadsutredningens förslag jämte remissyttranden

Utredningen erinrar inledningsvis om att chefen för civildepartementet i propositionen 1956:116 angående tjänstebostadssystemet m. m. uttalade, att det i samband med en utredning om ett framtida statsbidrag till lärarbostäder borde övervägas, huruvida och i vad mån bidrag till lärarbostäder, som utbetalts före slopandet av tjänstebostadssystemet, borde återbetalas till statsverket. Detta uttalande föranledde, att frågan togs upp i likalydande motioner i riksdagens båda kamrar (I: 559 och II: 738), varvid motionärerna som sin mening förklarade, att några krav icke borde resas beträffande återbetalning av statsbidrag. Motionärerna motiverade detta med att, när beslutet om statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare fattades, det icke förutsattes, att statsbidraget skulle kunna återkrävas i annat fall än att skoldistriktet försålde tjänstebostaden eller uthyrde densamma för annat ändamål än som avsetts. En avveckling av hela tjänstebostadssystemet syntes motionärerna icke vara att jämföra härmed. Det finge tvärtom förutsättas, att ifrågavarande bostäder även i fortsättningen i det stora flertalet fall komme att tillhandahållas lärarna.

Riksdagen förutsatte, att vad i motionerna anförts komme att upptagas till övervägande i samband med den förebådade utredningen.

Enligt en av lärarbostadsutredningen gjord undersökning har med stöd av den nuvarande statsbidragsförfattningen under budgetåren 1947/58 beviljats statsbidrag till uppförande av i runt tal 1 600 bostäder för ordinarie folkskollärare med ett sammanlagt belopp av cirka 24 miljoner kronor och av i runt tal 650 bostäder för annan lärare med ett belopp av sammanlagt cirka 6,6 miljoner kronor.

Utredningen erinrar om att i 16 § nu gällande statsbidragskungörelse stadgas, att därest skoldistrikt försäljer tjänstebostad, till vilkens anordnande bidrag utgått enligt sagda kungörelse, eller bereder sig mera stadigvarande inkomst eller eljest lättnad i sina utgifter genom bostadens uthyrning eller användning för annat ändamål, distriktet har att härom göra anmälan hos skolöverstyrelsen. Överstyrelsen har att med eget yttrande till Kungl. Maj:ts prövning hänskjuta frågan, huruvida och i vad mån utbetalt byggnadsbidrag skall återgäldas till statsverket.

Utredningen anför, att detta stadgande tar sikte på de enskilda fallen och icke torde kunna åberopas som grund för en generell återbetalningsskyldighet i och med tjänstebostadssystemets slopande. Tanken bakom en dylik generell återbetalning skulle vara att, eftersom statsbidraget en gång erhållits som kompensation för att hyran utgått med lägre belopp än som

svarade mot produktionskostnaderna, kommunen skulle göra sig en vinst på statsbidraget i och med att den blir berättigad att taga ut full hyra. Ett fullföljande av denna tanke skulle innebära, att man för varje fall finge göra en beräkning av hur stor del av statsbidraget, som kunde anses »konsumerad» av kommunen, beroende på när bidraget erhållits, och som kommunen därför icke skulle behöva återbetala. Bortsett från den administrativa omgång detta skulle innebära i fråga om cirka 2 250 bostäder, konstaterar utredningen, att det i flera fall icke torde bli möjligt för kommunen att verkligen uppnå en hyressättning, som svarar mot de nedlagda kostnaderna i dessa bostäder, vilkas standard mången gång torde ligga icke obetydligt över genomsnittet för orten. Därtill kommer, framhåller utredningen, att det ligger något stötande i att av kommunerna i samband med tjänstebostadssystemets upphörande generellt kräva åter statsbidragsbetslopp, som tilldelats dem utan något förbehåll i detta hänseende. Utredningen anser sig med hänsyn härtill icke kunna förorda en generell återbetalning till statsverket av statsbidrag, som utbetalats före slopandet av tjänstebostadssystemet. Däremot föreslås den nuvarande bestämmelsen om återbetalningsskyldighet i vissa fall skola alltjämt gälla beträffande statsbidrag, som beviljats enligt nu gällande bestämmelser.

I detta sammanhang behandlar utredningen också frågan om eventuell återbetalningsskyldighet för statsbidrag, som beviljas enligt de av utredningen förordade nya grunderna. Utredningen anför härom följande.

Efter tjänstebostadssystemets avveckling har man i princip räknat med att kommunerna av egen drift skall ordna bostadsfrågan för lärarna. I de fall då lärarna ej önskar bebo bostäderna men dessa kan nyttiggöras på annat sätt, genom uthyrning eller försäljning, är det intet problem. Men i en del undantagsfall — och det är där det av utredningen föreslagna bidraget skall sätta in — räknar man normalt icke med några dylika möjligheter för kommunerna, och som kompensation får dessa en viss subvention av staten. Denna subvention har föreslagits skola generellt utgå med 18 000 kronor till nyanskaffad bostad. På grund av omöjligheten att kunna beräkna någon genomsnittlig hyresinkomst för dessa bostäder har beloppet icke kunnat bestämmas utifrån några säkra kalkyler utan är mer resultatet av en skälighetsbedömning. Härav måste också följa, att någon justering av statsbidraget i form av en eventuell återbetalning icke kan ifrågasättas, därest kommunen mot förmodan skulle göra sig en större hyresinkomst på bostaden än som bedömts såsom sannolik, lika litet som något ytterligare bidrag kan utgå, därest resultatet skulle bli det motsatta för kommunen.

En annan sak är en försäljning av bostaden. En sådan torde man från statens sida icke utan vidare böra acceptera. En försäljning kan ju innebära, att det yttersta syftet med statsbidraget, nämligen att hålla skolverksamheten igång, förfelas. Det bör därför föreskrivas, att en eventuell försäljning av lärarbostad, till vilken statsbidrag utgått enligt utredningens system, ej må ske utan medgivande av länskolnämnden, som därvid har att bedöma de eventuella olägenheterna för skolväsendets behöriga upprätthållande av att bostaden icke längre står till förfogande för lärare. Därest på grund av

omständigheterna medgivande till försäljning anses böra givas, skall frågan om återbetalning helt eller delvis av statsbidraget av nämnden underställas Kungl. Maj:ts prövning.

En kommun, som en gång erhållit statsbidrag till uppförande av lärarbostad, vilken sedermera försålts, bör givetvis icke kunna utan vidare på nytt påräkna statsbidrag, om behov av lärarbostad på samma ort skulle uppstå.

I remissyttrandena har erinringar icke gjorts mot utredningens avvisande av tanken på generell återbetalningsskyldighet för statsbidrag, som uppburits enligt hittillsvarande bestämmelser. Utredningens förslag har uttryckligen biträttats av *statskontoret*, *sju länsstyrelser* och *SACO*.

När det gäller återbetalning av statsbidrag till lärarbostäder enligt de av utredningen föreslagna nya bestämmelserna har vissa uttalanden gjorts. Sålunda anser *statskontoret*, att denna fråga — liksom hittills — bör kunna prövas, då en bostad över huvud taget icke kommit till användning såsom bostad för lärare.

Skolöverstyrelsen uttalar, att återbetalning av lärarbostadsbidrag självfallet torde böra kunna krävas, även när kommun på annat sätt än genom försäljning förhindrar eller omöjliggör bostadens upplåtelse åt en vid skolan tjänstgöringsplacerad lärare, som önskar förhyra bostaden, eller när i förekommande fall bostaden förstöres och ej återuppföres. Också *länsstyrelsen i Kronobergs län* och *länskolnämnden i Blekinge län* ifrågasätter, om icke statsbidrag, som kommunerna framdeles kan erhålla enligt utredningens förslag, åtminstone till viss del bör återbetalas i händelse av att lärarbostad brinner och icke återuppföres.

Länsstyrelsen i Värmlands län slutligen finner den av utredningen föreslagna bestämmelsen, att kommun ej må utan länskolnämndens medgivande avhända sig bostad, till vilkens anskaffande statsbidrag utgått, vara välgrundad och nödvändig för bevakning av statsverkets krav på återbetalning av erhållet statsbidrag.

B. Departementschefen

Jag ansluter mig till utredningens uppfattning att tjänstebostadssystemets slopande inte bör föranleda att kommunerna åläggas en generell återbetalningsskyldighet för statsbidrag, som hittills utbetalats. Med de uppburna statsbidragen har ju sådana villkor varit förknippade, att kommunerna hittills icke kunnat taga ut en mot produktionskostnaderna svarande hyra för lärarbostäderna. De övergångsbestämmelser, jag i det följande kommer att föreslå, innebär också, att kommunerna i de fall, då nuvarande bostadsinnehavare kvarbor i bostaden, endast successivt skall kunna anpassa hyrorna till marknadspriset. Det ter sig under sådana förhållanden rimligt, att kommunerna får åtnjuta den kompensation, som

avsetts med det uppburna statsbidraget. Härtill kommer, att beträffande ett stort antal av nuvarande tjänstebostäder för folkskolans lärare sådana omständigheter föreligger, som skulle motivera statsbidrag till bostadens anskaffande också enligt de av utredningen föreslagna grunderna. Allt detta synes mig tala för att kommunerna icke bör åläggas att utan vidare återbetala uppburna statsbidrag, även om de i framtiden kan gottgöra sig en större hyresinkomst för lärarbostaden än enligt nuvarande bestämmelser.

Däremot finner jag det naturligt att fråga om återbetalningsskyldighet för ifrågavarande bidrag, liksom hittills, måste uppkomma, då en kommun försäljer bostad, som uppförts med statsbidrag, eller eljest förhyr eller utnyttjar den på sätt som varaktigt hindrar, att den användes som lärarbostad. En mera tillfällig upplåtelse av bostaden till annan än lärare bör dock i framtiden icke föranleda återbetalningsskyldighet, eftersom man måste räkna med att sådan upplåtelse kan bli aktuell, då lärare icke längre är skyldig att hyra en befintlig lärarbostad.

När det gäller statsbidrag, som beviljas enligt de nya bestämmelserna, har utredningen föreslagit, att fråga om återbetalningsskyldighet för uppburet bidrag skall aktualiseras i det fall, då en kommun vill avhända sig lärarbostaden. För en sådan åtgärd föreslås också länskolnämndens medgivande skola krävas. Jag biträder dessa förslag men anser i likhet med några av remissmyndigheterna, att fråga om återbetalningsskyldighet dessutom bör väckas, om en lärarbostad, för vilken statsbidrag utgått, genom brand eller annorledes förstöres och icke återuppföres. Kommun bör vara skyldig att i sådant fall göra anmälan därom till länskolnämnden, som har att hänskjuta frågan till Kungl. Maj:t.

IV. Övergångsbestämmelser

A. 1952 års tjänstebostadsutrednings förslag jämte remissyttranden

Inledningsvis må erinras om att 1956 års riksdag, då den biträdde förslaget i propositionen nr 116 om ett avskaffande av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare, underströk det av chefen för civildepartementet gjorda uttalandet därom, att avvecklingen av ifrågavarande tjänstebostadstväång borde ske successivt under en längre tid än som kunde ifrågakomma beträffande andra tjänstebostäder.

Såsom tidigare nämnts föreslår lärarbostadsutredningen, att avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare inledes den 1 oktober 1960, då giltighetstiden för nuvarande tätortsförteckningar utlöper. Utredningen anför härom bland annat följande.

Vid nämnda tidpunkt bör kommunernas principiella skyldighet att i vissa fall tillhandahålla tjänstebostäder upphöra liksom statsbidragsgivningen

enligt nuvarande regler. Från och med den 1 oktober 1960 tillkommer alltså inga nya tjänstebostäder. Samtidigt träder emellertid det av utredningen förordade bidragssystemet i tillämpning. Hur avvecklingen av tjänstebostäderna närmare bör tillgå ankommer på tjänstebostadsutredningen att utreda och framlägga förslag om. Lärarbostadsutredningen förutsätter som självklart att garantier skapas för att lärare, som intill den 1 oktober 1960 bebor tjänstebostad, får möjlighet att bo kvar i bostaden, så länge han kvarstår i sin tjänst vid skolan. Om bostaden under avvecklingstiden alltjämt får karaktär av tjänstebostad eller övergår till att bli vanlig hyresbostad synes vara av underordnad betydelse.

Vad gäller bestämmelserna i 26 § i avlöningsreglementet för folkskolans lärare om skyldighet för lärare att mottaga tjänstebostad, om hyresavdrag och om frånträde av tjänstebostad liksom bestämmelserna i boställsordningen, blir deras fortsatta giltighet beroende av om bostäderna under avvecklingstiden bibehåller karaktären av tjänstebostäder eller ej.

I *vördsam promemoria den 23 november 1959* med förslag till bestämmelser om tjänstebostäder har 1952 års tjänstebostadsutredning, bland annat, behandlat frågan om avvecklingen av tjänstebostäder för folkskolans lärare m. m.

Tjänstebostadsutredningen erinrar om att i anslutning till införandet år 1955 av tätortsförteckningar av innebörd, att skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostäder icke föreligger på ort, som är upptagen på dylik förteckning, intogs i 26 § avlöningsreglementet för folkskolan en bestämmelse av följande lydelse.

Är lärare innehavare av bostad, som av skoldistrikt vid upplåtelsen anvisats honom såsom tjänstebostad, och upphör skoldistriktets skyldighet att tillhandahålla dylik bostad, bibehåller han, så länge han kvarstår i samma befattning, sin rätt till tjänstebostaden. Vad i 15 § boställsordningen sägs skall ej gälla.

Genom nämnda bestämmelse får lärare, så länge han kvarstår i samma befattning, dels kvarbo i bostaden dels ock samma hyressättning av bostaden, som gäller för lärare med tjänstebostäder i allmänhet. Däremot äger läraren, om han bebor äldre tjänstebostad, vilken beträffande golvyta och beskaffenhet avviker från boställsordningens bestämmelser, genom undantaget för 15 § boställsordningen, icke påfordra att bostaden bringas till överensstämmelse med dessa bestämmelser.

Utredningen erinrar vidare om att lärare är skyldig att underkasta sig ändring i avlöningsreglementets bestämmelser om tjänstebostad.

Tjänstebostadsutredningen anför härjämte följande.

Det må framhållas, att tjänstebostadsutredningen beträffande de bostäder inom övriga förvaltningsområden, vilka skall avvecklas såsom tjänstebostäder, föreslagit, att nuvarande tjänstebostadsbestämmelser skall upphöra att gälla från en bestämd tidpunkt. För dessa bostäder har utredningen funnit sig såsom övergångsanordning böra föreslå bestämmelser, som dels tillförsäkrar tjänstebostadsinnehavaren rätt att kvarbo i bostaden under viss tid efter det att bostaden upphört att vara tjänstebostad, dels ock

skyddar bostadsinnehavaren mot en alltför kraftig hyreshöjning i samband med avvecklingen.

Utredningens förslag innebär dels att tjänstemannen skall erhålla rätt att, såvida han kvarstår i samma befattning, i två år förhyra den förutvarande tjänstebostaden mot gängse hyra, dels ock att av eventuell hyreshöjning må uttagas högst det belopp som motsvarar under första året efter avvecklingen en fjärdedel av den förutvarande ersättningen för bostaden, uppvärmnings- och varmvattenkostnader ej inräknade, samt för ettvarvt av följande år ytterligare en fjärdedel av den under närmast föregående år utgående hyran, uppvärmnings- och varmvattenkostnader ej inräknade. I övriga hänseenden kommer de ifrågavarande bostäderna att betraktas såsom vanliga hyresbostäder, vilket bland annat innebär att mellan myndigheten och bostadsinnehavaren slutes hyresavtal. Genom förekomsten av sådant avtal blir hyreslagens bestämmelser tillämpliga på bostäderna i fråga. Härigenom kommer frågor om bostadens underhåll och vård m. m. att regleras efter samma grunder, som gäller i den allmänna hyresmarknaden. Övergångsbestämmelser rörande sådana spörsmål har utredningen funnit överflödiga.

Tjänstebostadsutredningen upptager härefter till övervägande först frågan om *hyressättningen* för folkskolläraryrkebostäderna under en övergångstid och anför härom.

Enligt 1956 års riksdagsbeslut skall efter avvecklingen av tjänstebostads-systemet hyran för lärarbostad bestämmas av vederbörande kommun. Det förutsattes, att några bestämmelser från statens sida om hyressättningen av lärarbostäderna icke skulle meddelas. I princip skall läraren sålunda betala samma hyra som skulle ha utgått för bostaden, om den varit uthyrd i allmänna marknaden. Mot bakgrunden härav finner utredningen bestämmelser till skydd mot en alltför kraftig engångshöjning av hyran böra konstrueras enligt samma metod, som föreslagits skola komma till användning, då fråga är om övergång från tjänstebostad till uthyrningsbostad inom övriga förvaltningsområden.

Utredningen föreslår sålunda en stegvis hyreshöjning beträffande bostäder, som innehaves av samma lärare före och efter övergången till det nya systemet, i likhet med vad som föreslagits beträffande bostäderna inom övriga förvaltningsområden. I syfte att i enlighet med riksdagens beslut göra övergången mjukare för här ifrågavarande befattningshavare föreslås dock, att av höjningen av hyran för lärarbostad må per år uttagas högst 15 procent av föregående hyra, uppvärmnings- och varmvattenkostnaderna ej inberäknade, i stället för högst en fjärdedel, såsom föreslagits beträffande bostäder inom den övriga förvaltningen.

Såsom garanti för att lärarbostäderna ej kommer att åsättas för hög hyra under övergångstiden föreslår utredningen därutöver, att, om överenskomelse beträffande hyresvillkoren ej kan träffas mellan läraren och kommunen, hyresfrågan skall hänskjutas till länsstyrelsen för prövning. Denna myndighet torde, om en centralisering skall undvikas, vara bäst skickad att objektivt bedöma dessa frågor.

Utredningen övergår därefter till frågan om en *kvarboenderätt* övergångsvis för de lärare, som är i besittning av tjänstebostad omedelbart före övergången till det nya systemet. Utredningen erinrar härvid om att den

i sitt betänkande om tjänstebostäder (SOU 1955: 30, s. 241) anført, att — med hänsyn till att folkskollärare till skillnad från flertalet andra grupper befattningshavare enligt gällande ordning vore garanterade att under vissa förutsättningar erhålla tjänstebostad — en särskild övergångsbestämmelse syntes skälig, av innebörd att lärare, som före avvecklingen av tjänstebostadssystemet innehade tjänstebostad, borde bibehålla sin rätt till bostad, så länge han innehade den befattning, med vilken följt en sådan rätt. Detta uttalande från utredningens sida upptogs inte till behandling i propositionen. Utredningen har nu vid sina närmare överväganden funnit sig böra ifrågasätta en något annorlunda utformning av övergångsanordningarna.

Enligt utredningens mening bör i princip mot en kvarboenderätt svara en skyldighet att hyra bostaden. Så är förhållandet enligt nu gällande bestämmelser för folkskollärarna. Å andra sidan anser utredningen bostadstvång, särskilt om det blir fråga om en mycket lång tid, utgöra en alltför hård belastning för de tjänstemän det gäller. Det är ju här, såsom konstaterats vid riksdagsbehandlingen, inte fråga om något ur tjänstesynpunkt motiverat tvång. Tvånget blir också desto mer markerat allteftersom marknadshyra uttages.

Såsom framgår av det föregående har utredningen beträffande tjänstebostäderna inom den övriga förvaltningen föreslagit, att bostadstvånget avlyftes tjänstemännen i samband med det nya systemets införande men att dessa erhåller rätt att förhyra förutvarande tjänstebostäder i två år under förutsättning att vederbörande kvarstår i samma befattning. Utredningen har därvid utgått ifrån att kvarboenderätt utan motsvarande kvarboendeskyldighet bör kunna godtagas under en begränsad, relativt kort tid. I överensstämmelse härmed och med beaktande av riksdagens beslut om särskilda övergångsbestämmelser för folkskolans tjänstebostäder föreslår utredningen, att bostadstvånget upphäves för samtliga folkskolans lärare från och med den 1 oktober 1960 eller den dag, då nya statsbidragsbestämmelser för lärarbostäder träder i kraft, men att lärare erhåller rätt att, om han så önskar, förhyra den bostad han då innehar under fem år, dock under förutsättning att han under denna tid kvarstår i samma befattning.

Utredningen anser inte, att behov föreligger av ytterligare övergångsbestämmelser. Hyreslagen skulle bli tillämplig på bostadsupplåtelse och ersätta vissa bestämmelser i boställsordningen för folkskolans lärare. I övrigt torde bestämmelser, som skall reglera hyresförhållandet mellan kommunen och läraren, få intagas i mellan parterna upprättat hyreskontrakt i likhet med vad som sker på den allmänna hyresmarknaden. Hinder möter därför enligt utredningens mening inte att boställsordningen upphäves.

Tjänstebostadsutredningens förslag i fråga om avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare innebär *sammansfattningsvis*, att bestämmelserna i 26 § avlöningsreglementet för folkskolan (1948: 437) liksom boställsordningen för folkskolans lärare (1946: 883) upphäves från och

med den dag, då nya statsbidragsbestämmelser för lärarbostäder träder i kraft. Detsamma föreslås gälla kungörelsen angående allmän klassificering av äldre tjänstebostäder för folkskolans lärare (1946: 886), skolöverstyrelsens cirkulär angående beräkning av hyra per dag enligt boställsordningen för folkskolans lärare (1955: 564) ävensom 211 § folkskolestadgan (1958: 399). Med upphävande av kungörelsen angående den i boställsordningen för folkskolans lärare avsedda hyresgrupperingen (1951: 798) bör tills vidare anstå. I samband med upphävandet av nyssnämnda författningar föreslås övergångsbestämmelser med det innehåll, som redovisats i det föregående.

I detta sammanhang torde vidare få upptagas till behandling två andra kategorier av befattningshavare med tjänstebostäder, som beröres av utredningens i promemorian framlagda förslag, nämligen nomadlärare och organister. I fråga om tjänstebostad för *nomadlärare* föreslår tjänstebostadsutredningen, att gällande bestämmelser därom — 44 § första stycket avlöningsreglementet för folkskolan samt 24 § tilläggsbestämmelserna till detta reglemente — upphäves samtidigt som bestämmelserna om tjänstebostad för folkskolans lärare och att samma övergångsbestämmelser tillämpas för båda dessa lärarkategorier. Med hänsyn till att nomadlärare skall träffa avtal om hyrans storlek med statlig myndighet och att till grund för detta avtal ligger ett av statens personalbostadsdelegation utarbetat hyresförslag anser dock utredningen anledning icke föreligga att för nomadlärare införa någon särskild prövningsrätt hos annan myndighet. Handläggningen av ärenden rörande hyra för nomadlärarbostäder finner utredningen av praktiska skäl böra i samband med avvecklingen av tjänstebostadssystemet överflyttas från domkapitlen till byggnadsstyrelsen, som handhar förvaltningen av dessa bostäder.

Om församlings skyldighet att tillhandahålla tjänstebostad åt *organist* samt om dennes skyldighet att mottaga anvisad bostad m. m. stadgas i kyrkomusikerstadgan. Riksdagens beslut år 1956 innebär bland annat att tjänstebostäderna för organister skall avvecklas. Utredningen föreslår med anledning därav upphävande av 51 och 60 §§ kyrkomusikerstadgan.

I likhet med vad som för närvarande gäller för folkskolans lärare är organist garanterad att under vissa förutsättningar erhålla tjänstebostad. Utredningen har med hänsyn härtill funnit sig böra föreslå, att för organister tillämpas samma övergångsbestämmelser vid avvecklingen av tjänstebostäderna, som föreslagits för folkskollärare och nomadlärare, samt att avvecklingen sker från samma tidpunkt som för dessa befattningshavare.

Slutligen bör nämnas, att i 48 § avlöningsreglementet för folkskolan samt 25 § tilläggsbestämmelserna till detta reglemente finns stadganden om tjänstebostad för *föreståndarinna och biträdande föreståndarinna vid elevhem* tillhörigt kommun, Skytteanska skolan i Tärna eller nomadskolväsendet. För dessa befattningar, vilka enligt den av Kungl. Maj:t fastställda preliminära bostadstvångsförteckningen skall vara förenade med bostads-

tvång, erfordras bestämmelser om tjänstebostad i folkskolans avlöningsreglemente även efter övergången till det nya tjänstebostadssystemet. Utredningen anser, att denna övergång bör äga rum samtidigt med att det nya tjänstebostadssystemet göres tillämpligt inom statsförvaltningen samt att erforderliga bestämmelser bör utarbetas av löneförfattningsberedningen i samband med dess översyn av gällande avlöningsreglementen.

Av remissmyndigheterna har endast ett fåtal berört frågor, som har samband med avvecklingen av tjänstebostäderna för folkskolans lärare. Svenska stadsförbundet har inte något att erinra mot tjänstebostadsutredningens förslag. I de remissyttranden, som upptagit särskilda detaljfrågor till behandling, har frågan om hyressättningen och prövningsförfarandet stått i förgrunden för övervägandena.

Statens bostadsnämnd anser sig kunna acceptera förslaget om rätt för lärare att under fem år förhyra den bostad han innehar vid avvecklings-tillfället. I fråga om hyressättningen uttalar nämnden, att folkskolans lärare genom föreskrifter om en stegvis höjning av hyran för den förutvarande tjänstebostaden bör skyddas mot en alltför kraftig engånghöjning av bostadskostnaderna i samband med avvecklingen men kan från sina utgångspunkter icke finna något sakligt skäl för en skillnad i detta hänseende mellan lärarna och övriga tjänstemän.

Utredningens förslag att länsstyrelserna, då överenskommelse icke kan träffas mellan lärare och kommun, skall pröva hyresfrågan, inger bostadsnämnden viss tveksamhet och den ifrågasätter, om inte en centralisering av verksamheten i fråga till nämnden vore att föredraga framför den av utredningen föreslagna ordningen. Härigenom skulle garanteras en så långt möjligt enhetlig bedömning av samtliga hyresfrågor. Genom att nämndens beslut icke kan överklagas, skulle nämnden bli enda prövningsinstans.

Även statens personalbostadsdelegation förordar en centralisering av prövningsförfarandet till statens bostadsnämnd.

Byggnadsstyrelsen ställer sig av andra skäl tveksam beträffande förslaget att länsstyrelse skall tjänstgöra som skiljedomare, om överenskommelse om hyran ej kan träffas mellan lärare och kommun, samt anför härom följande.

När hyresregleringen avvecklades för kommunerna visade statsmakterna ett förtroende för deras förmåga att själva besluta om sina hyror. Det finns enligt byggnadsstyrelsens mening ingen anledning att nu visa mindre förtroende och kräva något slag av skydd mot ett kommunalt godtycke utöver den allmänna rätten att anföra besvär över kommunala beslut. Länsstyrelserna har ej heller personal skolad för hyressättning av bostäder.

Skolöverstyrelsen hävdar för sin del, att lärares rätt att kvarbo i en vid avvecklingstillfället innehavd tjänstebostad bör bestå, så länge läraren kvarstår i samma befattning vid skolan. Överstyrelsen finner det vidare nödvändigt, då författningsenligt fixerad hyra icke anses framdeles kunna

komma i fråga beträffande de förutvarande tjänstebostäderna, att för de fall där frivillig överenskommelse ej träffas, frågan om hyresvillkoren hänskjutes till statlig myndighet, som har att beräkna hyran i enlighet med de principer, som förutsatts skola gälla enligt det av utredningen framlagda förslaget till kungörelse om tjänstebostadshyra m. m. Behörig hänsyn torde således i det enskilda fallet få tagas till den s. k. hyresprocenten, d. v. s. den hyra, som lärare eller lärarinna med hänsyn till sin inkomst av tjänst i vederbörande lönegrad rimligen kan och bör betala. Motsvarande bör, med upphävande av 24 § tilläggsbestämmelserna till avlöningsreglementet för folkskolan, föreskrivas för nomadlärare.

Länsstyrelsen i Norrbottens län ifrågasätter om ej ifrågavarande provning bör hänskjutas till länskolnämnden och ej till länsstyrelsen.

TCO har med eget instämmande överlämnat ett yttrande av lärarförbunden, vari dessa säger sig finna övervägande skäl tala för att avvecklingen kan ske i huvudsaklig överensstämmelse med det av tjänstebostadsutredningen framlagda förslaget. Även lärarförbunden ifrågasätter emellertid, om inte provningen av hyresvillkoren bör anförtros åt länskolnämnden. Den möjlighet till provning av hyresfrågan, som under fem år skulle finnas för lärare, som den 30 september 1960 innehar tjänstebostad, så länge han kvarstår i samma befattning, föreslås vidare utvidgad till att omfatta lärare eller rektor, som under femårsperioden tillträder ny befattning i samma kommun och därvid blir anvisad att hyra en tidigare tjänstebostad. I fråga om hyressättningen yttrar lärarförbunden följande.

Tjänstebostadsutredningen synes förutsätta, att kommunernas övertagande av hyressättningen a priori skall leda till höjningar av de nu i 21 § boställsordningen fastställda hyrorna för olika klasser och hyresgrupper. Mot detta betraktelsesätt vill lärarförbunden resa bestämda invändningar, då det uppenbart strider mot den av riksdagen antagna och även av utredningen anförda grundsatsen att hyran i princip bör vara densamma som skulle ha utgått om bostaden varit uthyrd i öppna marknaden. Detta måste innebära att en provning av bostadens marknadsvärde i en del fall kan leda till samma eller till och med lägre hyra än vad som tidigare utgått enligt boställsordningens bestämmelser. Särskilt synes detta kunna bli fallet beträffande lägenheter, inrymda i samma fastighet som skollokalerna. I många fall måste vid hyressättningen hänsyn tillika tas till att lärare som hyresgäst i tidigare tjänstebostäder själv måste utföra en betydande del av det servicearbete som i allmänhet eljest ombesörjes genom hyresvärdens försorg. Exempel saknas sålunda inte på att en tidigare tjänstebostad t. ex. vid en nedlagd skola har måst uthyras i öppna marknaden till lägre hyrespris än den betingat enligt boställsordningen.

Lärarförbunden anser i likhet med utredningen det vara en riktig princip att en eventuell hyreshöjning uttas etappvis men finner den föreslagna konstruktionen av olika skäl mindre lämplig. Dels innebär den föreslagna procentatsatsen ett uttryck för en viss uppfattning om hyreshöjningens storlek, som strider mot principen om fri hyressättning, dels kan förfarings sättet ge anledning till att man uppskjuter fastställandet av den slutliga hyres-

nivån och i stället år från år avtalar om en viss procentuell höjning av föregående års hyra. Lärarförbunden vill i stället föreslå, att den eventuella hyreshöjningen uttas genom en årlig ökning av hyran med 20 procent av *skillnaden* mellan den överenskomna hyran och det i boställsordningen fastställda hyresbeloppet. De antydda olägenheterna skulle därigenom elimineras, och den nya hyran skulle uppnås vid en tidpunkt som sammanfaller med utgången av övergångstiden.

Statskontoret anför följande beträffande utredningens förslag om successiv genomförande av en eventuell hyreshöjning.

I den mån hyresökningen sammanhänger med tjänstebostadsreformen har statskontoret icke något att erinra mot den föreslagna övergångsordningen. För den händelse generella hyreshöjningar på den allmänna hyresmarknaden skulle komma att genomföras under den tid övergångsbestämmelserna är tillämpliga, synes emellertid en häremot svarande hyreshöjning icke kunna vidtagas annat än i den mån densamma faller inom ramen för den av utredningen förordade stegvisa hyreshöjningen. Statskontoret kan icke finna det rimligt, att här avsedda hyresgäster fritages från generella hyreshöjningar. Ämbetsverket får därför föreslå, att övergångsbestämmelserna så avfattas, att en hyreshöjning kan ske även av nu angivet skäl.

Vad slutligen beträffar utredningens förslag om upphävande av bestämmelserna i kyrkomusikerstadgan rörande tjänstebostäder för organister har *Svenska pastoratens riksförbund* icke haft något att erinra häremot. Förbundet tillstyrker de föreslagna övergångsbestämmelserna beträffande avvecklingen av dessa tjänstebostäder. *Domkapitlet i Luleå* uttalar sig på liknande sätt men anser att, därest överenskommelse icke kan träffas om organists hyresvillkor under övergångstiden, frågan bör hänskjutas till stiftsnämnden i stället för till länsstyrelsen.

B. Departementschefen

Den av riksdagen år 1956 i princip beslutade avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare föreslås av lärarbostadsutredningen och 1952 års tjänstebostadsutredning inledas den 1 oktober 1960, då giltighetstiden för nuvarande tätortsförteckningar utlöper. Jag finner icke att några bärande skäl anförts för ett uppskov till senare tidpunkt med den avsedda reformen i vad avser lärarbostäderna. Med hänsyn till att riksdagen uttalat sig för att avvecklingen, när det gäller lärarnas tjänstebostäder, bör ske successivt under längre tid än vad som kan ifrågakomma beträffande andra tjänstebostäder, anser jag det tvärtom lämpligt, att denna avveckling påbörjas tidigare än vad som beräknas ske med övriga kategorier av tjänstebostäder, och tillstyrker därför utredningarnas förslag på denna punkt.

Det har ansetts naturligt, att en befattningshavare, som vid tidpunkten för tjänstebostadssystemets upphävande innehar tjänstebostad, får rätt att

under vissa betingelser kvarbo i bostaden. Lärarbostadsutredningen förutsatte sålunda som självklart, att garantier skulle skapas för att lärare finge rätt därtill, så länge han kvarstode i sin tjänst vid skolan. I och med tjänstebostadssystemets upphävande skall emellertid lärare inte längre vara skyldig att mottaga anvisad bostad och det kan därför finnas visst fog för att man, såsom tjänstebostadsutredningen förordat, begränsar kvarboenderätten till att gälla endast under en viss övergångstid. För andra kategorier tjänstemän med tjänstebostäder har utredningen föreslagit en rätt att under två år kvarbo i förutvarande tjänstebostäder. Mot bakgrunden av detta förslag, som jag för egen del finner lämpligt, samt riksdagens nyssberörda uttalande om avvecklingstempot beträffande lärarnas tjänstebostäder, kan jag tillstyrka utredningens förslag om en rätt för lärare att under en tid av fem år kvarbo i en den 30 september 1960 innehavd tjänstebostad. Såsom villkor för denna rätt bör gälla, att läraren kvarstår i tjänst i samma kommun. Någon större olägenhet lär knappast vållas av att kvarboenderätten på förslaget sätt begränsas, eftersom kommunernas intresse av att sörja för tillgången på lärare i flertalet fall torde leda till att glesbygdernas lärarbostäder även framgent får tjäna sitt ändamål, medan å hyresreglerade orter den allmänna hyreslagstiftningen torde erbjuda lärare, som förhyr en av kommunen anvisad bostad en tillräckligt tryggad besittning av bostaden. Lärarorganisationerna har heller icke haft någon erinran mot utredningens förslag i denna del.

I fortsättningen skall hyran för en lärarbostad i princip fastställas rent marknadsmässigt. En anpassning till marknadshyran på orten behöver givetvis, såsom lärarförbunden påpekat, inte med nödvändighet innebära, att nuvarande hyra enligt boställsordningen skall höjas. I den mån så skall ske, vill jag emellertid i likhet med remissmyndigheterna ansluta mig till förslaget om en under övergångstiden successivt genomförd anpassning till marknadspriset. Denna torde beträffande lärarbostäderna böra genomföras stegvis i något långsammare takt än beträffande övriga tjänstebostäder. Mot den av tjänstebostadsutredningen föreslagna regeln, att en hyreshöjning när det gäller lärarbostäderna skulle få uttagas med högst 15 procent på närmast föregående års hyra — mot 25 procent när det gäller övriga tjänstebostäder — har jag inte någon erinran. Jag vill endast framhålla, att den omständigheten, att hyreshöjningen kan komma att fördela sig på en följd av år, icke får leda till att man uppskjuter fastställandet av den marknadshyra, som i princip skall erläggas för bostaden.

Jag finner i likhet med tjänstebostadsutredningen och flertalet remissmyndigheter angeläget, att möjlighet under övergångstiden kommer att finnas att få frågan om hyressättningen prövad av statlig myndighet i sådana fall, då överenskommelse om hyresbeloppet ej kan träffas mellan läraren och kommunen. Utredningen föreslår länsstyrelsen som prövningsinstans. Vissa remissmyndigheter finner länskolnämnden mera lämpad

för uppgiften, medan andra föreslår, att ärendena centraliseras till statens bostadsnämnd. Då redan till följd av den i princip fria hyressättningen hyrorna kan antagas komma att variera, anser jag inte intresset av en likformig bedömning av de ärenden, som kan komma att hänskjutas till prövning av statlig myndighet, vara så stort, att för den skull en centralisering till en enda myndighet bör ske. Jag kan inte heller finna, att länskolnämnderna skulle vara mest lämpade att avväga de intressen som här kan stå mot varandra. Jag biträder utredningens förslag, att länsstyrelsen skall vara prövningsinstans i dessa fall. Över dess beslut bör talan ej kunna föras.

Något skäl att utsträcka prövningsrätten att avse andra situationer än när lärare vid tjänstebostadssystemets upphävande bebor en tjänstebostad anser jag inte finnas. Då bostad vid senare tidpunkt erbjudes lärare, bör vanliga hyresvillkor gälla. Däremot torde såväl kvarboenderätten som rätten till begränsad successiv hyreshöjning samt prövning av hyressättningen under övergångstiden bör gälla lärare, som vid tvångsflyttning inom kommunen anvisas annan lärarbostad.

Vad utredningen föreslagit i fråga om avvecklingen av tjänstebostäderna för nomadlärarna föranleder ingen erinran från min sida.

Avvecklingen av organisternas tjänstebostäder torde likaledes i enlighet med vad utredningen föreslagit få inledas samtidigt som avvecklingen av folkskolans tjänstebostäder och med tillämpning av samma övergångsordningar.

Vad utredningen anfört i fråga om tjänstebostäder för vissa elevhemsföreståndarinnor föranleder inte något särskilt uttalande från min sida.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga de författningsändringar som föranledes av vad jag här förordat.

V. Hemställen

Vid bifall till de förslag jag här framlagt bör nu gällande kungörelse angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare ersättas med nya statsbidragsbestämmelser varjämte vissa andra i det föregående berörda författningsändringar kommer att fordras. Förslag till ny statsbidragskungörelse, kungörelse om upphävande av boställsordningen för folkskolans lärare samt ändringar i bland annat folkskolestadgan och avlöningsreglementet för folkskolan har utarbetats av lärarbostadsutredningen och 1952 års tjänstebostadsutredning.

Under återopande av vad jag i det föregående anfört och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

- a) godkänna av mig förordade grunder för statsbidrag till lärarbostäder inom det obligatoriska skolväsendet;
- b) godkänna, att avvecklingen av tjänstebostadssystemet för folkskolans lärare, nomadlärare och organister inledes den 1 oktober 1960 och sker i den ordning här föreslagits;
- c) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser, som må finnas erforderliga för avvecklingens genomförande.

Vad departementschefen sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Carl-Johan Kleberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Inledning	2
II. Statsbidrag till lärarbostäder	3
A. Nuvarande förhållanden	3
B. Lärarbostadsutredningens förslag jämte remissyttranden	5
1. Bidragsgivningens omfattning	5
2. Bostadstyp	14
3. Statsbidragets utformning	16
4. Statsbidragsbelopp	18
5. Administrativt förfarande	20
6. Ikraftträdande	21
7. Kostnader	21
C. Departementschefen	22
III. Återbetalningsskyldighet för erhållna statsbidrag	26
A. Lärarbostadsutredningens förslag jämte remissyttranden	26
B. Departementschefen	28
IV. Övergångsbestämmelser	29
A. 1952 års tjänstebostadsutrednings förslag jämte remissyttranden ..	29
B. Departementschefen	36
V. Hemställan	38